

DOCHODY GOSPODARSTW CHŁOPSKICH W 1958/59 R.

I. UWAGI OGÓLNE

Opracowanie niniejsze ma charakter podobny do opublikowanej w 1959 roku pracy pt. „Dochody gospodarstw chłopskich w latach 1952/53 do 1957/58”¹ i zawiera kolejne obliczenie dochodów za 1958/59 r. w oparciu o około 1200 gospodarstw chłopskich prowadzących rachunkowość rolną. Szacunek ten jest przedstawiony na tle wieloletnich danych, zaczerpniętych z rachunkowości, poczynając od 1952/53 r.

W opracowaniu nie są w zasadzie powtórzone szczegóły dotyczące metody ustalania reprezentatywności gospodarstw prowadzących rachunkowość, jak też szczegóły metody uogólniania danych rachunkowości na całą gospodarkę chłopską. W miarę potrzeby zostały przypomniane jedynie podstawowe zasady dokonywanych przeliczeń. Szczegółów należy szukać w opracowaniu poprzednim, które wymieniono na wstępie, oraz w wydawnictwie Instytutu Ekonomiki Rolnej „Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych w 1958/59 r.”

Reprezentatywność gospodarstw prowadzących rachunkowość powinna być rozpatrywana z dwóch punktów widzenia. Po pierwsze, od strony struktury wielkości gospodarstw wchodzących do zbiorowości badanej i po wtóre, od strony intensywności produkcji — produktywności tych gospodarstw.

Uważamy, że produktywność jest jednocześnie syntetycznym wyrazem wszystkich czynników decydujących o wysokości produkcji rolnej gospodarstwa jak: gleba, klimat, kultura rolna, nakłady na produkcję, położenie rynkowe, osobiste cechy gospodarującego i jego rodziny (pracowitość, zmysł organizacyjny) itp.

Oba poruszone czynniki mają zasadniczy wpływ na kształtowanie się średnich wyników rachunkowości dla poszczególnych okręgów jak też dla całego kraju. Czynniki pierwszy jest już eliminowany, ponieważ obliczane średnie, jak już niejednokrotnie w różnych pracach zaznaczaliśmy, są to średnie arytmetyczne ważone, przez stosowanie wagi w postaci rzeczywistej liczby i struktury gospodarstw w okręgach i w kraju. Struktura wielkości gospodarstw badanych różni się dość poważnie od ogólnej struktury gospodarstw w kraju. Zbiorowość badana zawiera więcej gospodarstw dużych.

¹ Zagadnienia Ekonomiki Rolnej (Dodatek do numeru 5/1959).

W zakresie produktywności gospodarstw prowadzących rachunkowość należy stwierdzić, że wartość produkcji rolnej tych gospodarstw była wyższa od wartości produkcji gospodarki chłopskiej w ogóle, w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych o następujący procent:

1955/56 r.	1956/57 r.	1957/58 r.	1958/59 r.
47%	44%	43%	37%

Można zatem sądzić, że dla szacunku dochodów chłopskich w 1958/59 r. należy podobnie, jak dla lat poprzednich, przyjąć zasadę, że gospodarstwa nasze były produktywniejsze i intensywniejsze w przybliżeniu o 40% od ogółu gospodarstw w kraju.

II. METODA OBLICZANIA DOCHODÓW W GOSPODARSTWACH PROWADZĄCYCH RACHUNKOWOŚĆ ROLNĄ

Wydawane co roku publikacje Instytutu Ekonomiki Rolnej pt. „Wyniki Rachunkowości Gospodarstw Indywidualnych” zawierają dość szczegółowo podaną metodę obliczania dochodu dla tych gospodarstw. W tym miejscu przypomnimy jednak, dla wygody czytelników raz jeszcze ogólne założenia tej metody.

Kalkulację wytworzonego dochodu i jego rozdysponowania oblicza się w formie swego rodzaju zamkniętego bilansu. Podstawą, punktem wyjścia całej kalkulacji jest produkcja globalna gospodarstwa. Dla przykładu podajemy schemat.

I. Wytwarzanie dochodu

- Produkcja globalna gospodarstwa
- Nakłady materialne
- Produkcja czysta
- + Dochód spoza gospodarstwa
- Dochód ogólny gospodarstwa (dochód społeczny)

II. Podział produkcji czystej

- Podatki
- Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw
- Ubezpieczenia
- Czynsze dzierżawne i procenty
- Pracownikom najemnym
- Dochód rolniczy
- Dochód rolniczy
- + Dochód spoza gospodarstwa
- Dochód osobisty

III. Podział dochodu osobistego

- Spożycie
- Różnica stanu majątkowego (akumulacja).

Omówimy poszczególne kategorie ekonomiczne, tworzące obraz wyników gospodarowania.

Produkcja globalna gospodarstwa obejmuje wartość produkcji rolniczej, roślinnej i zwierzęcej łącznie z nakładami z własnego gospodarstwa (pasze i nasiona), zużytymi na uzyskanie tej produkcji. Pasze zatem wyprodukowane we własnym gospodarstwie, a zużyte na produkcję zwierzęcą są policzone w produkcji globalnej, niezależnie od tego, że policzona jest również produkcja zwierzęca. Słoma, obornik, zielonki i kiszonki, jak również wartość pastwiska nie są wliczane do produkcji globalnej. Poza tym do produkcji globalnej gospodarstwa wchodzi również produkcja nierolnicza uzyskana z lasu, torfu, żwiru itp.

Nakłady materialne obejmują:

A. Nakłady materialne bez własnych pasz i nasion

B. Własne pasze i nasiona.

Szczegółowszy podział nakładów materialnych jest następujący:

I. Nakłady na produkcję roślinną obejmują: nasiona i sadzeniaki własne i dokupione, nawozy sztuczne i obornik dokupiony (obornik własny jak i produkcja słomy nie są liczone) środki ochronne i pomocnicze.

II. Nakłady na produkcję zwierzęcą: pasze własne i dokupione, krycie i stanowienie, jaja wylęgowe, słoma dokupiona, prawo wypasu.

III. Naprawy i konserwacje — naprawa i konserwacja budynków i melioracji oraz maszyn i narzędzi rolniczych.

IV. Amortyzacja środków trwałych jak: melioracje, budynki i maszyny; nie uwzględnia się amortyzacji inwentarza żywego.

V. Nakłady na materiały pomocnicze dla gospodarstwa jak: opał, światło, prąd elektryczny i inne materiały pędne.

VI. Koszty ogólne prowadzenia gospodarstwa jak: przemiał, wypożyczenie koni, maszyn itp.

Do nakładów materialnych nie wlicza się pracy żywej, czyli pracy najmu i pracy rodziny; nie wlicza się również podatków i ubezpieczeń oraz pożyczek i procentów.

Produkcja globalna pomniejszona o wyżej wymienione nakłady materialne daje w wyniku produkcję czystą gospodarstwa.

Wartość produkcji czystej plus dochody spoza gospodarstwa określają ogólny społeczny dochód wytworzony przez gospodarstwo.

Dochód spoza gospodarstwa obejmuje dochody z pracy zarobkowej, z furmankowania, z własnego warsztatu rzemieślniczego i inne.

Jak wynika z podanego wyżej schematu, z produkcji czystej po potrąceniu obciążeń gospodarstwa i uiszczeniu należności pracownikom najemnym pozostaje dochód rolniczy. Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw są oszacowane jako różnica wartości tych dostaw wyliczonych wg cen zużycia wewnętrznego a cen płaconych przez państwo. Dochód rolniczy łącznie z dochodem spoza gospodarstwa tworzy dochód osobisty pozostający do dyspozycji rodziny i jest w zasadzie rozdysponowany na utrzymanie rodziny oraz na powiększenie stanu majątkowego warsztatu produkcyjnego, jakim jest gospodarstwo rolne.

Niezależnie od wyżej podanej zasadniczej metody obliczania, wytworzenia i podziału dochodu, materiały rachunkowości pozwalają również na wyliczenie wytworzonego dochodu przez bilans „produkcji brutto”, zwanej również „produkcją gotową”, bądź „przychodem surowym” czy też „dochodem brutto”.

Produkcja brutto jak wiadomo równa się produkcji globalnej po potrąceniu z tej ostatniej własnych pasz i nasion. Szczegółowy schemat bilansu produkcji brutto jest następujący:

Przychody pieniężne ze skupu uspołecznionego
 Wartość obciążeń z tytułu obowiązkowych dostaw (różnica cen)
 Przychody pieniężne ze sprzedaży wolnorynkowej
 Spożycie naturalne
 Przyrost stada
 Przyrost zapasów
 Premie hodowlane
 Zarabkowanie końmi (tylko zwrot wartości pasz własnych),
 Wartość innych rozchodów w naturze (za prace najmu, pożyczki, wierzytelności itp.)

Produkcja brutto (przychód surowy).

Obliczenie wartości produkcji globalnej oraz nakładów

Wartość produkcji każdego artykułu rolnego oblicza się drogą bilansu, którego poszczególne części liczone są wg różnych cen. To znaczy, że wartość produkcji poszczególnych artykułów tworzy się nie w wyniku pomnożenia jednolitej ceny przez całą produkcję, lecz jest wynikiem składowych części rozdysponowania produkcji wg różnych cen. Dla części towarowej wg cen sprzedaży, tzn. przyjmuje się ceny kontraktacji, skupu ponadobowiązkowego lub sprzedaży wolnorynkowej. Dla części naturalnej (spożycie, spasanie, siew oraz zapasy na początku i końcu roku) przyjmuje się ceny zużycia wewnętrznego ustalone co roku przez IER dla obliczenia — kalkulowania wytworzonego dochodu; również wartość artykułów dostarczonych na obowiązkowe dostawy jest obliczona wg cen zużycia wewnętrznego. Np. gospodarstwo wyprodukowało 1000 kg żyta i rozdysponowało je następująco:

Siew	150 kg po 2,30 =	345 zł
Wyżywienie	470 „ „ 2,30 =	1081 „
Spasanie	170 „ „ 2,30 =	391 „
Obow. dostawy	150 „ „ 2,30 =	345 „
Sprzed. pryw.	50 „ „ 3,04 =	152 „
Zapas	10 „ „ 2,30 =	23 „
Ogółem	1000 kg	2337 zł

Przy ustalaniu katalogu cen, które służyły do obliczenia zużycia wewnętrznego, dla artykułów będących przedmiotem dostaw, IER opierał się na następujących zasadach: dla trzody chlewnej przyjmowano ceny kontraktacji, ponieważ były to dotychczas ceny opłacalne, a zatem najbliższe wartości produktu; dla mleka przyjęto ceny płacone przez mleczarnie (poza obowiązkowymi dostawami); dla zbóż przyjęto ceny wolnorynkowe obniżone o koszty transportu (ponieważ produkt był spożywany na miejscu) oraz skorygowane przez relację cen w stosunku do żywca trzody chlewnej; dla ziemniaków — ceny wynikające z relacji z żywcem trzody. Ceny zbóż i ziemniaków w rezultacie są bliskie cen skupu ponadobowiązkowego.

Dla artykułów, które nie były przedmiotem dostaw, przyjęto:

1) Ceny kontraktacji — jeżeli podstawowa ich masa była kontraktowana.

2) Ceny wolnego skupu — jeżeli podstawowa ich masa jest skupowana na wolnym rynku.

3) Ceny wg relacji z podobnymi artykułami — jeżeli artykuły te nie są przedmiotem obrotu rynkowego, np. buraki pastewne, wg relacji z ziemniakami.

4) Ceny przetworów (mąka, kasza, śruta, otręby, mięso) — wychodząc z ceny artykułu podstawowego (np. ziarno, żywiec) z doliczeniem kosztów przetwórstwa (przemiał, odpadki przy uboju).

Tabela 1

Porównanie cen IER używanych do wyceny zużycia wewnętrznego, średnich cen wartości produkcji w gospodarstwach IER i cen państwowego skupu ponadobowiązkowego w latach 1952/53—1959/60

Lata	Psze- nica	Żyto	Jęcz- mień	Owies	Ziem- niaki	Trzoda / Bydło		Mleko za 1 litr.	Jaja za 1 szt.
						waga żywa			
z a 1 k g									

Ceny zużycia wewnętrznego wg IER w zł

1952/53	2,50	1,80	1,80	1,80	0,55	12,00	6,00	1,50	1,00
1953/54	2,65	2,20	2,20	2,10	0,60	12,00	5,50	1,50	1,00
1954/55	2,90	2,30	2,30	2,20	0,55	14,00	6,20	1,80	1,00
1955/56	2,90	2,30	2,30	2,20	0,70	16,00	7,50	1,90	1,20
1956/57	2,90	2,30	2,30	2,20	0,55	16,00	8,00	2,00	1,20
1957/58	2,90	2,30	2,30	2,20	0,70	16,00	9,00	2,30	1,30
1958/59	3,10	2,20	2,40	2,10	0,75	17,00	11,00	2,30	1,45
1959/60	3,10	2,20	2,40	2,10	0,80	18,00	12,00	2,30	1,50

Średnie ceny wartości produkcji wg IER w zł

1952/53	2,65	1,83	1,77	1,83	0,50	11,28	5,89	1,56	1,05
1953/54	2,87	2,30	2,16	2,17	0,60	11,75	5,85	1,66	1,06
1954/55	3,07	2,42	2,06	2,29	0,54	13,87	6,73	1,89	1,07
1955/56	3,11	2,39	2,40	2,26	0,72	15,06	8,02	1,98	1,23
1956/57	3,37	2,39	2,40	2,26	0,57	15,97	8,69	2,16	1,30
1957/58	3,10	2,27	2,40	2,26	0,71	16,16	9,25	2,33	1,39
1958/59	3,23	2,28	2,62	2,17	0,77	16,95	11,46	2,30	1,49
1959/60 ^a	3,23	2,28	2,62	2,17	0,81	18,20	12,50	2,30	1,60

Średnie ceny skupu ponadobowiązkowego w zł

1953	3,20	1,85	2,30	2,00	0,38	13,29	4,04	1,50	1,06
1954	3,30	2,33	2,51	2,18	0,53	13,35	5,35	1,73	1,07
1955	3,22	2,31	2,53	2,13	0,57	13,28	6,11	1,82	1,12
1956	3,17	2,34	2,57	1,93	0,78	14,77	7,51	2,15	1,20
1957	3,14	2,27	2,66	2,07	0,61	16,91	8,13	2,30	1,28
1958	3,11	2,20	2,86	2,06	0,74	16,90	10,30	2,23	1,40
1959	3,12	2,24	3,00	2,04	0,76	17,85	11,70	2,20	1,45

^a Przewidywanie

Ceny przyjęte do obliczania wartości produktów zużytych wewnątrz gospodarstwa mają decydujący wpływ na kształtowanie się dochodu z gospodarstwa, gdyż wartość obrotu wewnętrznego wynosi około 70% produkcji globalnej.

Ceny zużycia wewnętrznego szacowane przez IER są zbliżone do cen płaconych przez państwo w skupie ponadobowiązkowym. Powstaje pytanie czemu Instytut nie korzysta z tych cen państwowych, a ustala swoje własne. Ceny IER powstają na bazie cenników państwowych na artykuły nabywane przez państwo w wolnym skupie. Jednakże średnie ceny państwowe są wyliczane w końcu roku po całkowitym dokonaniu skupu. Natomiast IER musi ustalić ceny w środku roku (bowiem posługuje się rokiem gospodarczym) kiedy niewiadomo jeszcze jakie będą średnie ceny skupu ponadobowiązkowego.

W tabeli 1 zestawiamy ceny zużycia wewnętrznego wg IER, średnie ceny realizacji produkcji wg IER oraz państwowe ceny skupu ponadobowiązkowego. Tabela obejmuje osiem lat. Jak wiadomo 3. I. 1953 r. nastąpiła zasadnicza zmiana cen w Polsce. Ponieważ miało to miejsce w połowie roku gospodarczego 1952/53, przeto w roku tym dla wyceny inwentury i zużycia wewnętrznego przyjęto ceny z 1953 r. Umożliwia to porównywalność z latami następnymi. Przytoczone w tab. 1 ceny obejmują podstawowe artykuły, ogólny zaś katalog cen zużycia wewnętrznego zawiera około 150 artykułów, będących w obrocie gospodarstw.

Jednakże dla naszych celów wystarczy te kilka pozycji stanowiących podstawę produkcji rolnej.

Średnie ceny wartości produkcji rolnej w gospodarstwach prowadzących rachunkowość przytaczamy w tab. 1 dla zobrazowania właściwej ceny, wg której kształtował się przychód z produkcji, oraz dla stwierdzenia, że tendencje w kształtowaniu się wszystkich podanych cen są bardzo podobne.

III. DOCHODY GOSPODARSTW PROWADZĄCYCH RACHUNKOWOŚĆ W 1958/59 R.

Dochody gospodarstw chłopskich kształtują się w pierwszym rzędzie pod wpływem wytworzonej w danym roku produkcji i cen na artykuły rolne, oraz wysokości obciążeń przekazanych państwu. Odgrywa tu również rolę wysokość nakładów na produkcję, choć w stosunkowo mniejszym stopniu. Dość poważny wpływ wywierają na ogólny poziom dochodów chłopskich dochody spoza gospodarstwa, które stanowią około 11%. Ostateczny dochód uzyskany w danym roku przez gospodarstwo jest tzw. „dochód osobisty”, na który składa się dochód rolniczy i dochody spoza gospodarstwa.

Rozpatrzmy poszczególne elementy wytworzonego i podzielonego dochodu gospodarstw prowadzących rachunkowość. Dochody 1958/59 r. przedstawiamy na tle danych z lat poprzednich w tab. 2 i 3. Obliczenia zawarte w tych tablicach oparte są na cenach bieżących każdego roku.

Jak wynika z tab. 2 w 1958/59 r. nastąpił dalszy choć nieznaczny wzrost produkcji globalnej, przy jednocześnie zwiększonych nakładach na tę produkcję. Wobec czego nastąpiło zahamowanie produkcji czystej

i również zaznaczał się nieznaczny spadek dochodu rolniczego. Jak dalece wzrost produkcji globalnej następował wskutek podnoszenia się poziomu produkcji rolnej, a w jakim stopniu był on spowodowany podnoszeniem cen na artykuły rolne przedstawia tab. 4 oraz wykres 1, zawierające dynamikę wskaźników zespołowych cen i produkcji.

Tabela 2

Wytwarzanie i podział dochodu w latach 1952/53—1958/59 w gospodarstwach prowadzących rachunkowość. Na 1 gospodarstwo w tys. zł wg cen bieżącego roku

Wyszczególnienie	L a t a						
	1952/3	1953/4	1954/5	1955/6	1956/7	1957/8	1958/9
Wytwarzanie dochodu ogólnego							
Produkcja globalna	36,3	42,0	46,2	55,0	57,6	64,9	66,6
Nakłady materialne	16,5	20,1	21,0	25,0	26,5	31,0	32,8
Produkcja czysta	19,8	21,9	25,2	30,0	31,1	33,9	33,8
Dochód spoza gospodarstwa	2,9	3,2	3,3	3,3	3,7	3,8	3,8
Dochód ogólny	22,7	25,1	28,5	33,3	34,8	37,7	37,6
Podział produkcji czystej							
Produkcja czysta	19,8	21,9	25,2	30,0	31,1	33,9	33,8
Podatki	2,1	2,1	2,3	2,2	2,0	2,2	2,4
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	2,2	2,8	3,4	3,9	2,8	2,4	2,2
Ubezpieczenia	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,8	0,8
Czynsze dzierżawne i procenty	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Pracownikom najemnym	0,7	0,7	0,7	0,9	0,8	1,0	1,0
Dochód rolniczy	14,4	15,9	18,3	22,6	25,0	27,4	27,3
Podział dochodu osobistego							
Dochód osobisty ^a	17,3	19,1	21,6	25,9	28,7	31,2	31,1
Spożycie ogółem	17,3	19,2	20,3	23,2	24,7	26,9	27,8
w tym: naturalne ^b	10,5	10,8	11,1	12,3	12,8	13,1	13,3
Różnica stanu majątkowego (akumulacja)	—0,0	—0,1	1,3	2,7	4,0	4,3	3,3

^a — Dochód rolniczy + dochód spoza gospodarstwa.

^b — Spożycie wyłącznie z własnego gospodarstwa.

Do obliczenia wskaźników przyjęto tylko podstawowe artykuły rolne tzn.: zboża, ziemniaki, buraki cukrowe, żywiec wieprzowy, żywiec bydlęcy, mleko i jaja. Wskaźniki cen dotyczą przeciętnych cen produkcji przy uwzględnieniu części produkcji dostarczonej na obowiązkowe dostawy wg cen zużycia wewnętrznego (szacowanych co roku przez IER, a bliskich cen państwowego skupu ponadobowiązkowego).

Przy obliczaniu wskaźników cen zastosowano jako wagę przeciętną produkcję podstawowych artykułów w latach 1952/53—1957/58. Do obliczania wskaźników produkcji przyjęto za podstawę przeciętne ceny produkcji w latach 1952/53—1957/58.

Tabela 3

**Struktura wytwarzania i podziału dochodu w latach 1952/53—1958/59
w gospodarstwach prowadzących rachunkowość wg cen bieżącego roku**

Wyszczególnienie	Lata						
	1952/3	1953/4	1954/5	1955/6	1956/7	1957/8	1958/9
Wytwarzanie dochodu ogólnego							
Produkcja globalna	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nakłady materialne	45,3	47,9	45,5	45,5	45,9	47,3	49,2
Produkcja czysta	54,7	52,1	54,5	54,5	54,1	52,2	50,8
Produkcja czysta	87,3	87,4	88,3	90,0	89,3	89,8	90,1
Dochód spoza gospodarstwa	12,7	12,6	11,7	10,0	10,7	10,2	9,9
Dochód ogólny (społeczny)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Podział produkcji czystej							
Produkcja czysta	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Podatki	10,4	9,8	9,0	7,4	6,5	6,3	7,0
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	11,3	12,6	13,5	13,0	9,0	7,0	6,4
Ubezpieczenia	1,6	1,5	1,6	1,0	1,3	2,2	2,4
Czynsze dzierżawne i procenty	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,4	0,4
Pracownikom najemnym	3,7	3,0	2,9	2,9	2,7	3,1	3,1
Dochód rolniczy	72,7	72,9	72,7	75,5	80,3	81,0	80,7
Podział dochodu osobistego							
Dochód osobisty	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Spożycie ogółem	100,0	100,5	93,8	89,7	86,0	86,3	89,2
w tym: naturalne	60,7	56,3	51,4	47,5	44,6	42,0	42,8
Różnica stanu majątkowego (akumulacja)	—0,0	—0,5	6,2	10,3	14,0	13,7	10,8

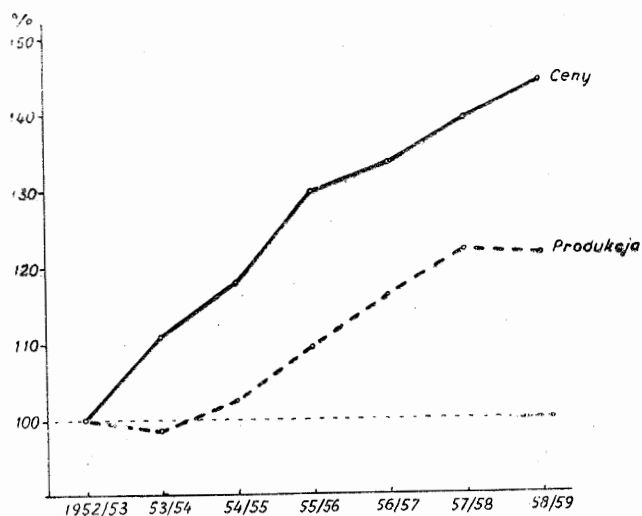
Tabela 4

Wskaźniki zespołowe cen i produkcji

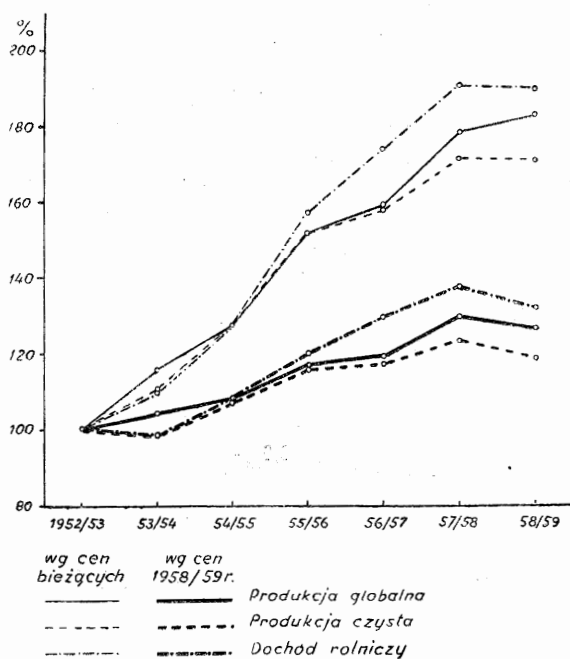
Wyszczególnienie	1952/3	1953/4	1954/5	1955/6	1956/7	1957/8	1958/9
Wskaźniki cen	100,0	110,8	117,7	129,8	133,2	138,9	144,2
Wskaźniki produkcji	100,0	98,6	102,3	109,6	116,1	121,9	121,5

Jak wynika z tab. 4, jak też z wykresu 1 ceny na artykuły rolne rosły szybciej niż ich produkcja, choć właśnie kształtowanie przez Państwo cen w skupie ponadobowiązkowym wpływało decydująco na rozwój produkcji, zwłaszcza zwierzęcej.

W 1958/59 r. ceny artykułów rolnych rosły nadal i w stosunku do cen 1952/53 r. wzrost ten nastąpił o 44%, natomiast w stosunku do roku 1957/58 wzrost cen wyrażał się liczbą 4,4%. W zakresie produkcji rolnej nastąpiła w 1958/59 r. pewna stabilizacja, a nawet lekki spadek spowodowany, w głównej mierze, zmniejszoną produkcją żywca trzody chlew-

Wykres 1. Dynamika wzrostu cen i produkcji podstawowych artykułów rolnych w latach 1952/53—1958/59
Rok 1952/53 = 100

Wykres 2. Dynamika produkcji globalnej, produkcji czystej i dochodu rolniczego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59 w cenach bieżących i w cenach 1958/59 r.
Rok 1952/53 = 100

nej (—5,0%) oraz mniejszymi zbiorami zbóż (—5,8%) i ziemniaków (—4,6%). Po czterech latach systematycznego i dość dużego wzrostu produkcji nastąpiło jej zahamowanie, a w stosunku do 1957/58 r. zmniejszenie o 1,6%. Prawie dwukrotny wzrost produkcji w cenach bieżących w ciągu ostatnich siedmiu lat był pozorny, bowiem produkcja obliczona w cenach porównywalnych, tzn. w cenach z 1958/59 r. wykazywała dynamikę znacznie powolniejszą. Obliczenia te przedstawiamy w tab. 5 i 6 oraz na wykresie 2.

Tabela 5

Wytwarzanie i podział dochodu w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59

Na 1 gospodarstwo w tys. zł w cenach 1958/59 r

Wyszczególnienie	L a t a						
	1952/3	1953/4	1954/5	1955/6	1956/7	1957/8	1958/9
Wytwarzanie dochodu ogólnego							
Produkcja globalna	52,5	54,7	56,6	61,1	62,3	67,7	66,6
Nakłady materialne	23,9	26,2	25,7	27,8	28,7	32,3	32,8
Produkcja czysta	28,6	28,5	30,9	33,3	33,6	35,4	33,8
Dochód spoza gospodarstwa	4,2	4,2	4,0	3,7	4,0	4,0	3,8
Dochód ogólny	32,8	32,7	34,9	37,0	37,6	39,4	37,6
Podział produkcji czystej							
Produkcja czysta	28,6	28,5	30,9	33,3	33,6	35,4	33,8
Podatki	3,0	2,7	2,8	2,5	2,2	2,3	2,4
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	3,2	3,7	4,2	4,3	3,0	2,5	2,2
Ubezpieczenia	0,4	0,4	0,5	0,3	0,4	0,8	0,8
Czynsze dzierżawne i procenty	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Pracownikom najemnym	1,0	0,9	0,9	1,0	0,9	1,1	1,0
Dochód rolniczy	20,8	20,7	22,4	25,1	27,0	28,6	27,3
Podział dochodu osobistego							
Dochód osobisty	25,0	24,9	26,4	28,8	31,0	32,6	31,1
Śpożycie ogółem	25,0	25,0	24,8	25,8	26,7	28,1	27,8
w tym: naturalne	15,2	14,1	13,6	13,7	13,8	13,7	13,3
Różnica stanu majątkowego	—0,0	—0,1	1,6	3,0	4,3	4,5	3,3

Intensyfikacja produkcji od 1955/56 r. powodowała, że udział nakładów materialnych w produkcji globalnej z każdym rokiem wzrastał. Co prawda poważną rolę odgrywała tu podwyżka cen nawozów sztucznych, która miała miejsce w 1957 roku oraz coraz większe dokupno od państwa pasz treściwych, w związku z rozwojem tuczu trzody i jednocześnie wzmożonym rozwojem pogłowia bydła.

Zwiększone nakłady na produkcję powodowały, że tempo przyrostu produkcji czystej było mniejsze niż produkcji globalnej. Toteż udział produkcji czystej w produkcji globalnej zmalał w ciągu ostatnich czterech lat prawie o 4%.

Produkcja czysta wyrażona w cenach porównywalnych wykazuje nieco większy spadek w 1958/59 r. niż produkcja globalna (patrz tab. 5 i wykres 2) bowiem spadek produkcji globalnej w stosunku do 1957/58 r. wyrażał się liczbą 1,6% natomiast spadek produkcji czystej — liczbą 4,5%. Nakłady zaś w cenach porównywalnych wzrosły o 1,2%.

Tabela 6

Dynamika podstawowych elementów wytwarzania i podziału dochodu
w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59 w %

Wyszczególnienie	Lata						
	1952/3	1953/4	1954/5	1955/6	1956/7	1957/8	1958/9
Wyniki w cenach bieżących							
Produkcja globalna	100,0	115,7	127,3	151,5	158,7	178,8	183,5
Produkcja czysta	100,0	110,6	127,3	151,5	157,1	171,2	170,7
Podatki	100,0	100,0	109,5	104,8	95,2	104,8	114,3
Obciążenia z tytułu							
obowiązkowych dostaw	100,0	127,3	154,5	177,3	127,3	109,1	100,0
Ogółem obciążenia ^a	100,0	114,0	132,6	141,9	111,6	107,0	107,0
Dochód rolniczy	100,0	110,4	127,1	156,9	173,6	190,3	189,6
Dochód spoza gospodarstwa	100,0	110,3	113,8	113,8	127,6	131,0	131,0
Dochód osobisty	100,0	110,4	124,9	149,7	165,9	180,3	179,8
Spożycie ogółem	100,0	111,0	117,3	134,1	141,6	153,8	160,7
Spożycie naturalne	100,0	102,9	105,7	117,1	121,9	124,6	126,7
Akumulacja			100,0	207,7	323,1	353,8	253,8

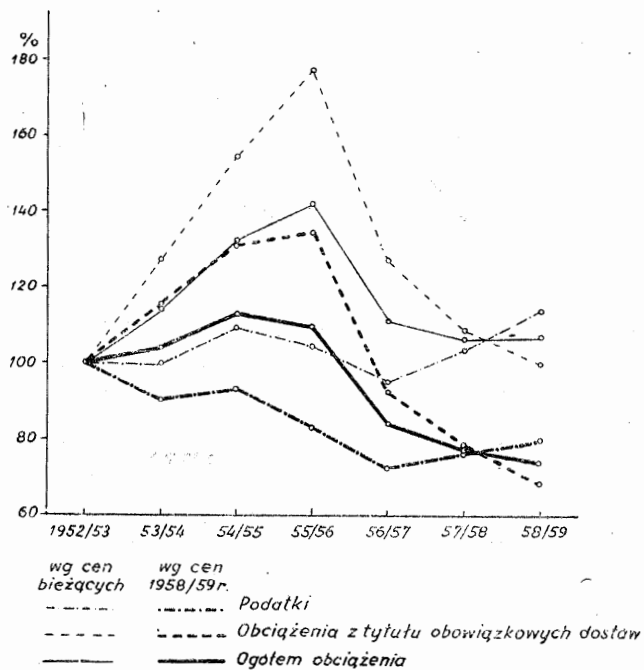
Wyniki w cenach 1958/59 r.

Produkcja globalna	100,0	104,2	107,8	116,4	118,7	129,0	126,9
Produkcja czysta	100,0	99,7	108,0	116,4	117,5	123,8	118,2
Podatki	100,0	90,0	93,3	83,3	73,3	76,7	80,0
Obciążenia z tytułu							
obowiązkowych dostaw	100,0	115,6	131,3	134,4	93,8	78,1	68,8
Ogółem obciążenia ^a	100,0	103,2	112,9	109,7	83,9	77,4	74,2
Dochód rolniczy	100,0	99,5	107,7	120,7	129,8	137,5	131,3
Dochód spoza gospodarstwa	100,0	100,0	95,2	88,1	95,2	95,2	90,5
Dochód osobisty	100,0	99,6	105,6	115,2	124,0	130,4	124,4
Spożycie ogółem	100,0	100,0	99,2	103,2	106,8	112,4	111,2
Spożycie naturalne	100,0	92,8	89,5	90,1	90,8	90,1	87,5
Akumulacja			100,0	187,5	268,8	281,3	206,3

^a — Podatki + obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw.

Na kształtowanie się dochodu rolniczego, poza czynnikami wysokości produkcji i wysokości cen wpływały również obciążenia względem państwa. W 1958/59 r. nastąpił dalszy spadek obciążeń z tytułu obowiązkowych dostaw, który licząc w cenach bieżących każdego roku wyrażał się w stosunku do roku 1957/58 liczbą minus 8,3%. W stosunku zaś do największego nasilenia dostaw obowiązkowych w 1955/56 r. spadek ten wynosił minus 43,6%. Jednakże w porównaniu do 1952/53 r. poziom dostaw nie uległ zmianie.

W związku z likwidacją zaległości podatkowych, jak również egzekwowaniem zaległości z tytułu funduszu ziemi, wpłaty pieniężne do skarbu państwa wzrosły w 1958/59 r. w stosunku do 1957/58 r., o 9,1%. Ogólnie jednak biorąc obciążenia względem państwa były w 1958/59 r. zbliżone do roku ubiegłego. Kształtowanie się obciążeń podatkowych i z tytułu obowiązkowych dostaw w ciągu 7 lat zarówno w wartości nominalnej, jak też w wartości wyrażonej w cenach podstawowych artykułów rolnych z 1958/59 r. podajemy w tab. 6 oraz na wykresie 3.

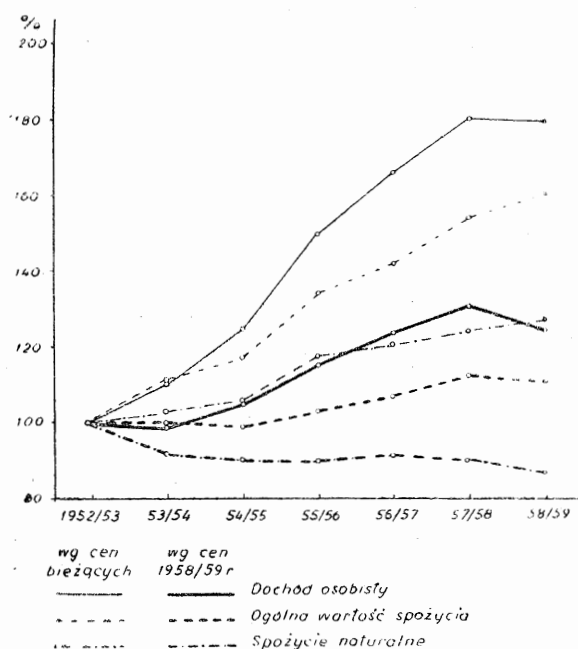
Wykres 3. Dynamika podatków i obciążeń z tytułu obowiązkowych dostaw w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59 w cenach bieżących i w cenach 1958/59 r.
Rok 1952/53 = 100

Dochód rolniczy nominalny zmniejszył się w stosunku do roku 1957/58 o 100 zł na 1 gospodarstwo czyli o 0,4%. Jednakże wyrażony w cenach porównywalnych faktycznie zmniejszył się o 4,5%, a zatem w tym samym stopniu co produkcja czysta, ze względu na to iż obciążenia nie uległy zmianie.

Dochody spoza gospodarstwa w wyrazie nominalnym pozostały bez zmiany w 1958/59 r. w stosunku do roku ubiegłego. Jednakże dochody te wyrażone w cenach artykułów rolnych z 1958/59 r. zmniejszyły się o 5,0%.

Dochód osobisty w cenach bieżących zmniejszył się w 1958/59 r. o 100 zł na gospodarstwo tzn. o 0,3%, po przeliczeniu wartości tego dochodu wg cen artykułów rolnych 1958/59 r. faktycznie spadł w stosunku do roku poprzedniego o 4,6%.

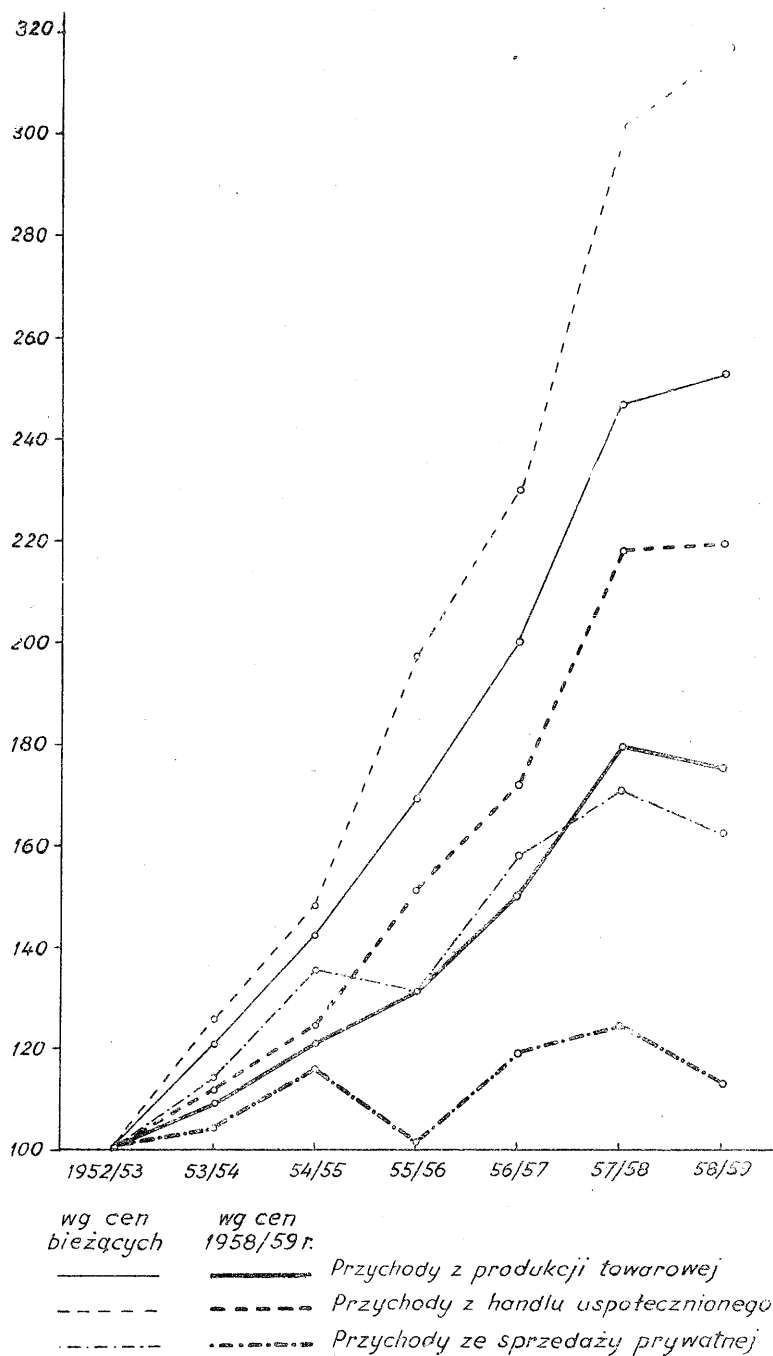
Analizując podział dochodu osobistego stwierdzamy wzrost nominalnego funduszu spożycia w 1958/59 r. w stosunku do roku 1957/58 o 900 zł na gospodarstwo tzn. o 3,3% oraz zmniejszoną akumulację o 1000 zł na gospodarstwo tzn. o 23,3%. Udział zatem funduszu spożycia w dochodzie osobistym wzrósł o 2,9%. Wzrosło również spożycie naturalne (w wartości nominalnej) o 200 zł na 1 gospodarstwo tzn. o 1,5% w stosunku do 1957/58 r. Jednakże należy stwierdzić, że wszystkie trzy pozycje podzielonego dochodu wyrażone w cenach artykułów rolnych z 1958/59 r. faktycznie uległy w porównaniu do 1957/58 r. zmniejszeniu. I tak ogólny fundusz spożycia zmniejszył się o —1,1%, spożycie naturalne zmniejszyło się —2,2% i akumulacja o —26,7% (patrz tab. 5 i 6 oraz wykres 4).

Wykres 4. Dynamika dochodu osobistego, ogólnej wartości spożycia i spożycia naturalnego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59 w cenach bieżących i w cenach 1958/59 r.
Rok 1952/53 = 100

Zastosowanie jako wskaźników przeliczeniowych cen artykułów rolnych z 1958/59 r. jest oczywiście niedoskonałe zwłaszcza do pozycji takich, jak fundusz spożycia, a jeszcze bardziej fundusz akumulacji.

Zanim przejdziemy do nieco szczegółowszej analizy podziału dochodu przedstawimy obraz kształtowania się produkcji brutto (przychodu surowego) i jej części składowych. Wyniki podajemy w tab. 7 i 8, na kartogramach 1 i 2 i na wykresie 5.

Wykres. 5. Przychody z produkcji towarowej, z handlu uspołecznionego oraz ze sprzedaży prywatnej w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59 w cenach bieżących i w cenach 1958/59. Rok 1952/53 = 100

Rozpatrując produkcję brutto (przychód surowy) w cenach bieżących stwierdzamy, że wzrastała ona nadal, a w porównaniu do 1957/58 r. była wyższa o 2,9% (podczas gdy produkcja globalna wzrosła o 2,6%), przychody z produkcji towarowej wzrosły o 3,2%, przy tym przychody

Tabela 7

**Dynamika i struktura produkcji brutto (przychodu surowego)
w latach 1952/53—1958/59 w gospodarstwach prowadzących rachunkowość
w cenach bieżących każdego roku**

Lata	Produkcja brutto (przychód surowy)	Przychody z produkcji towarowej			Spożycie naturalne	Inne ^a
		ogółem	rynek uspołecz- niony	rynek prywatny		

Na 1 gospodarstwo w tys. zł

1952/53	25,2	11,5	6,7	4,8	10,5	3,2
1953/54	27,9	13,9	8,4	5,5	10,8	3,2
1954/55	31,7	16,4	9,9	6,5	11,1	4,2
1955/56	37,5	19,5	13,2	6,3	12,3	5,7
1956/57	40,7	23,0	15,4	7,6	12,8	4,9
1957/58	44,8	28,4	20,2	8,2	13,1	3,3
1958/59	46,1	29,3	21,4	7,9	13,3	3,5

Produkcja brutto = 100

1952/53	100,0	45,6	26,6	19,0	41,7	12,7
1953/54	100,0	49,8	30,1	19,7	38,7	11,5
1954/55	100,0	51,7	31,2	20,5	35,0	13,3
1955/56	100,0	52,0	35,2	16,8	32,8	15,2
1956/57	100,0	56,5	37,8	18,7	31,4	12,1
1957/58	100,0	63,4	45,1	18,3	29,2	7,4
1958/59	100,0	63,5	46,4	17,1	28,9	7,6

Rok 1952/53 = 100

1952/53	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1953/54	110,7	120,9	125,4	114,6	102,8	100,0
1954/55	125,8	142,6	147,8	135,4	105,7	131,3
1955/56	148,8	169,6	197,0	131,2	117,1	178,1
1956/57	161,5	200,0	229,9	158,3	121,9	153,1
1957/58	177,7	247,0	301,5	170,8	124,8	103,1
1958/59	182,9	254,8	319,4	164,6	126,7	109,4

^a — Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw oraz przyrost stada, zapasów i inne rozchody i świadczenia w naturze.

ze sprzedaży na rynku uspołecznionym były wyższe o 5,9%, na rynku zaś prywatnym mniejsze o 3,7%. Wartość spożycia naturalnego wzrosła o 1,5%. Inne przychody pozostały bez zmian. W sumie tej mieszczą się obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw, przyrost wartości stada i zapasów oraz inne rozchody w naturze.

Nieco inaczej kształtuje się poziom produkcji brutto (przychodu surowego) i jej części składowych jeżeli wyrazimy ją w cenach artykułów rolnych z 1958/59 r. Otóż produkcja brutto (przychód surowy) w tym wyrazie po raz pierwszy od sześciu lat ulega zmniejszeniu i kształtuje

Tabela 8

Dynamika produkcji brutto (przychodu surowego) w latach 1952/53—1958/59 w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w cenach 1958/59 r.

Lata	Produkcja brutto (przychód surowy)	Przychody z produkcji towarowej			Spożycie naturalne	Inne
		ogółem	rynek społecz- niony	rynek prywatny		

Na 1 gospodarstwo w tys. zł

1952/53	36,4	16,6	9,7	6,9	15,2	4,6
1953/54	36,3	18,1	10,9	7,2	14,1	4,1
1954/55	38,9	20,1	12,1	8,0	13,6	5,2
1955/56	41,7	21,7	14,7	7,0	13,7	6,3
1956/57	44,0	24,9	16,7	8,2	13,8	5,3
1957/58	46,8	29,7	21,1	8,6	13,7	3,4
1958/59	46,1	29,3	21,4	7,9	13,3	3,5

Produkcja brutto = 100

1952/53	100,0	45,6	26,6	19,0	41,8	12,6
1953/54	100,0	49,8	30,0	19,8	38,9	11,3
1954/55	100,0	51,7	31,1	20,6	35,0	13,3
1955/56	100,0	52,0	35,2	16,8	32,9	15,1
1956/57	100,0	56,6	38,0	18,6	31,4	12,0
1957/58	100,0	63,5	45,1	18,4	29,3	7,2
1958/59	100,0	63,5	46,4	17,1	28,9	7,6

Rok 1952/53 = 100

1952/53	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1953/54	99,7	109,0	112,4	104,3	92,8	89,1
1954/55	106,9	121,1	124,7	115,9	89,5	113,0
1955/56	114,6	130,7	151,5	101,4	90,1	137,0
1956/57	120,9	150,0	172,2	118,8	90,8	115,2
1957/58	128,6	178,9	217,5	124,6	90,1	73,9
1958/59	126,6	176,5	220,6	114,5	87,5	76,1

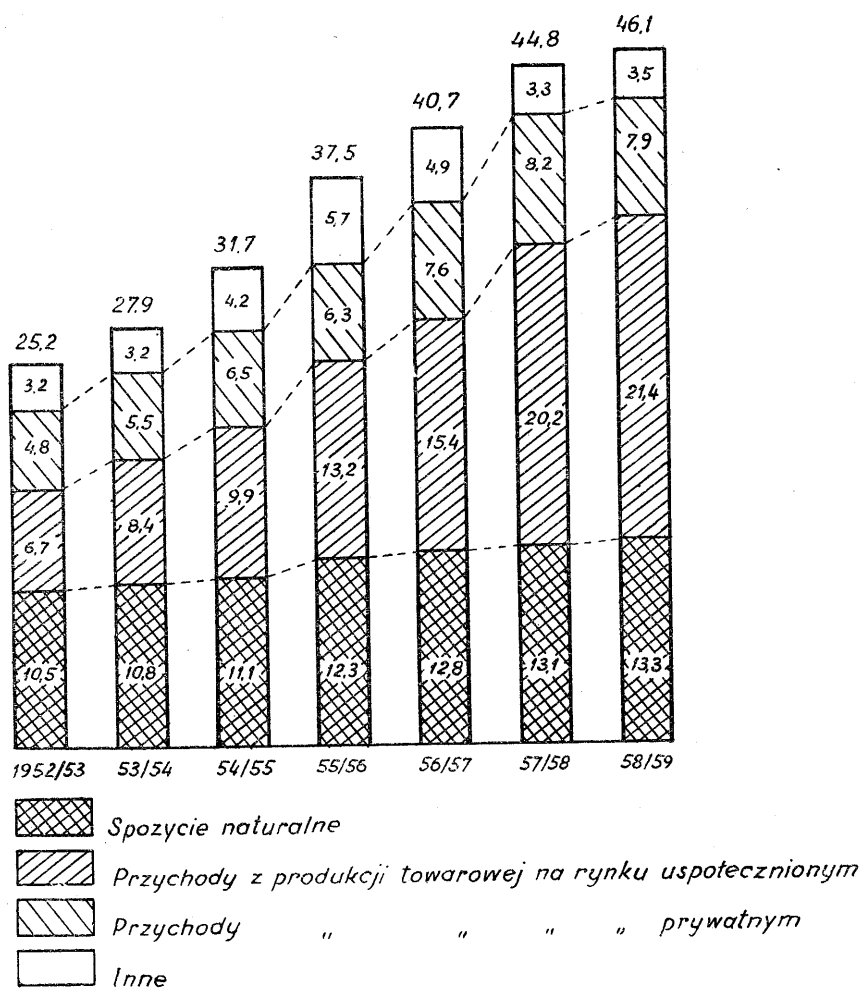
się w porównaniu do 1957/58 r. na poziomie niższym o —1,5% (produkcja globalna o —1,6%). Jednakże przychody z produkcji towarowej uzyskane z rynku uspołecznionego wykazują jeszcze dalszą choć nieznaczną dynamikę, rosną one o +1,4%. Natomiast przychody z rynku prywatnego są niższe o —8,1%, spożycie naturalne niższe o —2,9% i inne przychody wyższe o +2,9%.

Przy okazji należy zaznaczyć, że towarowość gospodarstw chłopskich wzrastała systematycznie w latach 1952/53—1957/58, natomiast w 1958/59 r. nastąpiło zahamowanie, a nawet nieznaczny spadek towarowości.

Towarowość w latach 1952/53—1958/59 kształtowała się następująco:

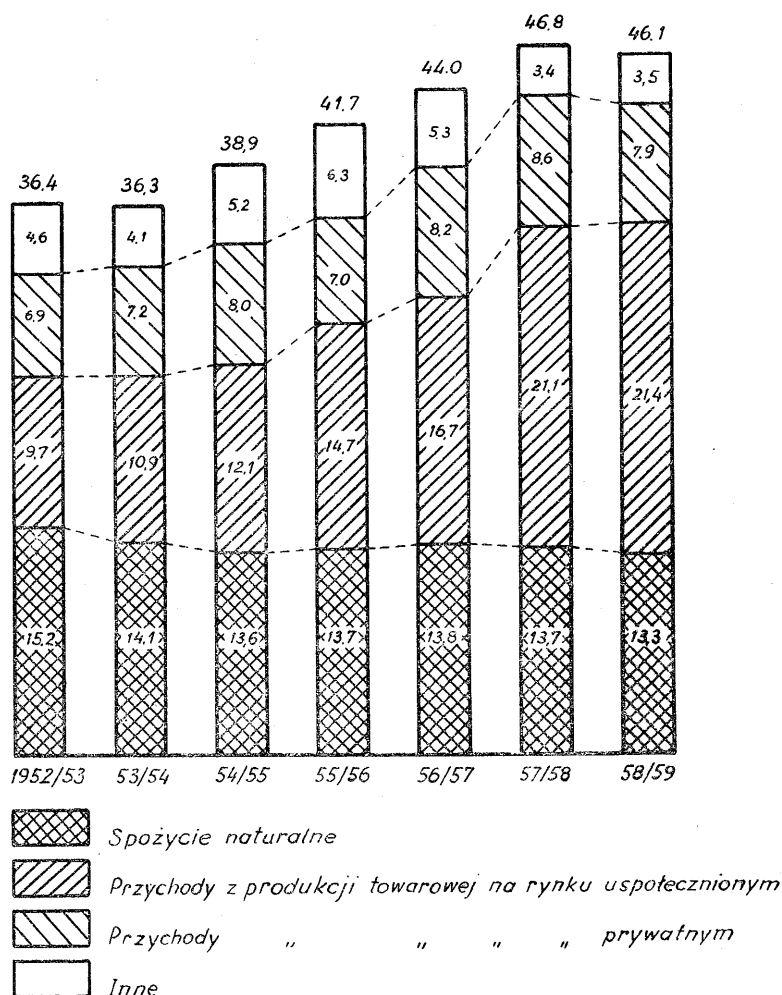
1952/53 — 37,8%	1956/57 — 44,9%
1953/54 — 39,7%	1957/58 — 47,8%
1954/55 — 42,8%	1958/59 — 47,3%
1955/56 — 42,5%	

Podaliśmy towarowość brutto tzn. bez potrącenia dokupna. Wyliczona towarowość jest to stosunek procentowy przychodów z produkcji towarowej wraz z obciążeniami z tytułu obowiązkowych dostaw do produkcji globalnej liczonej również z tymi obciążeniami.

Kartogram 1. Dynamika i struktura przychodu surowego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59 na 1 gospodarstwo w tys. zł ceny bieżące każdego roku

Wrócimy obecnie do podziału wytworzonego dochodu i postaramy się obliczyć realną wartość tego dochodu w gospodarstwach prowadzących rachunkowość za lata 1955/56—1958/59. Ograniczamy się do czterech lat, ponieważ nie mamy dla lat wcześniejszych odpowiednich wskaźników cen, niezbędnych do tego rodzaju obliczeń.

Kartogram 2. Dynamika i struktura przychodu surowego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59 na 1 gospodarstwo w tys. zł wg cen 1958/59 r.

W tab. 9 zestawiamy wskaźniki zastosowane do obliczania dochodów realnych. Wskaźniki cen produkcji rolnej, spożycia naturalnego i stada podstawowego zostały obliczone przez nas na podstawie cen i ilości artykułów wynikających z materiałów rachunkowości. Natomiast wskaźniki cen inwestycji oraz cen artykułów i usług zakupowanych zostały

obliczone dla naszych celów w ramach lat gospodarczych przez Główny Urząd Statystyczny, ponieważ dotychczas nie mamy własnego rozeznania w tej sprawie.

Tabela 9

Wskaźniki cen				
Wyszczególnienie	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Spożycie naturalne	100,0	100,1	105,2	107,2
Artykuły i usługi zakupione	100,0	101,8	104,0	106,6
Stado podstawowe	100,0	117,5	144,2	158,9
Inwestycje	100,0	121,5	160,0	157,4
Produkcja rolna	100,0	102,6	106,4	111,1

Obliczenie dochodów realnych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość (których wyniki nie zostały poprawione o sakramentalne 40% lecz są jedynie obliczone jako średnie ważone przez rzeczywistą liczbę gospodarstw w kraju) przedstawiamy w tabeli 10. W tabeli tej rozczłonkujemy podzielony dochód bardziej szczegółowo, aby móc zastosować wyżej wymienione wskaźniki cen, jak też dodamy do dochodu osobistego amortyzację, która w poprzednich tabelach była potrącona z produkcji czystej, a tym samym z dochodu rolniczego, gdyż figurowała w nakładach na produkcję. Ponieważ jednak niekiedy istnieje mniemanie, że potrącenie amortyzacji jest pewną fikcją i niepotrzebnie obniża dochód, gdyż praktycznie gotówka potrącona pozostaje w kieszeni gospodarza przeto w obecnym obliczeniu włączymy ją do dochodu osobistego. Jednakże amortyzacja potrącona uprzednio zmniejszała w naszych gospodarstwach nie spożycie (bowiem to ostatnie wylicza się z realnych rozchodów na ten cel, bądź w naturaliach bądź w gotówce) lecz właśnie pulę inwestycji. Jak wiadomo bowiem amortyzację potrąca się od wartości środków trwałych, zatem potrącenie amortyzacji obniża faktyczną wartość inwestycji, które figurują w obliczonej akumulacji właśnie po potrąceniu amortyzacji. Leży to przecież w samym założeniu obliczania przyrostu majątku czyli akumulacji.

Ponieważ jednak przyjmujemy założenie, że dodajemy amortyzację do dochodu wytworzonego, przeto nie będziemy się posługiwali pojęciem akumulacji lecz zastąpimy je pojęciem inwestycji i przyrostem majątku.

Należy wyjaśnić, że do obliczenia wartości realnych przyrostu zapasów i wierzytelności zastosowaliśmy wskaźniki cen produkcji rolnej, wychodząc z założenia, że jest on najodpowiedniejszy zarówno do przeliczenia zapasów artykułów rolnych, jak i wierzytelności, głównie towarowych, również za artykuły rolne.

Przy obliczeniu przyrostu gotówki zostały zastosowane dwa wskaźniki cen, a mianowicie: jedną trzecią część gotówki przeliczono wg wskaźników cen artykułów i usług zakupywanych, a dwie trzecie — wg wskaźników cen inwestycji. Wychodziliśmy bowiem z założenia, że gotówka przeważnie jest gromadzona dla celów inwestycyjnych, choć częściowo może być zużywana na cele spożycia np. kupno motorów, rowerów itp.

Przyrost lub ubytek długów został przeliczony wg wskaźnika cen inwestycji, gdyż pożyczki długoterminowe są przeważnie zaciągane na cele inwestycyjne.

Tabela 10

**Dochody nominalne i realne w gospodarstwach prowadzących rachunkowość
w latach 1955/56—1958/59
Na 1 gospodarstwo w tys. zł**

Wyszczególnienie	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Wartości nominalne				
Dochód osobisty (wraz z amortyzacją)	28,0	31,9	34,3	34,7
w tym amortyzacja	2,1	2,6	3,1	3,6
Spożycie ogółem	23,2	25,3	26,9	27,8
„ naturalne	12,3	12,8	13,1	13,3
„ artykułów i usług zakupionych	10,9	12,5	13,8	14,5
Inwestycje i przyrost majątku	4,8	6,6	7,4	6,9
Inwestycje pieniężne	2,6	3,7	4,7	5,3
Przyrost wartości stada	1,0	1,6	0,4	0,7
Przyrost zapasów artykułów rolnych	0,2	0,3	0,3	—0,1
Przyrost gotówki	0,9	0,9	1,5	0,9
Przyrost (—) lub ubytek (+) długów	—0,0	—0,0	0,3	—0,1
Przyrost wierzytelności i udziałów	0,1	0,1	0,2	0,2
Wartości realne				
Dochód osobisty (wraz z amortyzacją)	28,0	30,7	30,8	30,5
w tym amortyzacja	2,1	2,1	1,9	2,3
Spożycie ogółem	23,2	25,1	25,8	26,0
„ naturalne	12,3	12,8	12,5	12,4
„ artykułów i usług zakupionych	10,9	12,3	13,3	13,6
Inwestycje i przyrost majątku	4,8	5,6	5,0	4,5
Inwestycje pieniężne	2,6	3,0	2,9	3,4
Przyrost wartości stada	1,0	1,4	0,3	0,4
Przyrost zapasów artykułów rolnych	0,2	0,3	0,3	—0,1
Przyrost gotówki	0,9	0,8	1,1	0,7
Przyrost (—) lub ubytek (+) długów	—0,0	—0,0	0,2	—0,1
Przyrost wierzytelności i udziałów	0,1	0,1	0,2	0,2
Dynamika dochodów realnych				
1955/56 = 100				
Dochód osobisty (wraz z amortyzacją)	100,0	109,6	110,0	108,9
Dochód osobisty bez amortyzacji	100,0	110,4	111,6	108,9
Spożycie ogółem	100,0	108,2	111,2	112,1
„ naturalne	100,0	104,1	101,6	100,8
„ artykułów i usług zakupionych	100,0	112,8	122,0	124,8
Inwestycje i przyrost majątku	100,0	116,7	104,2	93,8
w tym: inwestycje	100,0	115,4	111,5	130,8
przyrost gotówki	100,0	88,9	122,2	77,8

Obliczenia na tab. 10 wskazują, że dochody realne najwyższy poziom osiągnęły w 1957/58 r. i w stosunku do 1955/56 r. wzrosły w tym czasie o 10%. Sądzić należy, że gdyby przyjąć za podstawę porównań 1954/55 r. wzrost ten byłby dwukrotnie większy, bowiem w 1955/56 roku był dość duży wzrost produkcji.

Należy zwrócić uwagę, że dochody realne obliczone po potrąceniu amortyzacji przeliczonej na wartość realną wg wskaźnika cen inwestycji, rosły w latach 1956/57 i 1957/58 szybciej niż dochody łącznie z amortyzacją. Natomiast wykazują wyraźny spadek w 1958/59 r. zarówno w pierwszym, jak i w drugim wypadku.

Fundusz przeznaczany na spożycie wykazywał w ostatnim roku dynamikę wyższą niż dochód osobisty. Główny wpływ wywierały tu artykuły i usługi zakupione, które rosły dość gwałtownie, a dynamika ich była dwukrotnie większa niż całego funduszu spożycia. Jako przykład można przytoczyć rozwój wydatków na rowery i motocykle w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w ciągu siedmiu lat. Podajemy te wydatki w zł na 1 gospodarstwo.

1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
10	20	30	64	240	342	394

Nieco inaczej kształtowała się dynamika inwestycji i przyrostu majątku razem wziętych, bowiem od 1957/58 r. zaznaczała się wyraźna tendencja spadkowa, związana z ubytkiem pogłowia inwentarza żywego (świń) oraz zahamowaniem inwestycji pieniężnych w związku ze znaczną zwyżką cen na artykuły inwestycyjne. Zahamowanie inwestycji w 1957/58 r. wyraziło się jednocześnie zwiększonym zapasem gotówki, która wpływała na to, że w następnym 1958/59 r. wystąpił najwyższy stan inwestycji pieniężnych.

Łączny wskaźnik dynamiki inwestycji i przyrostu rezerw pieniężnych (bowiem rezerwy pieniężne można traktować jako potencjalną energię inwestycyjną), wykazują w latach 1955/56—1958/59 następującą tendencję rosnącą:

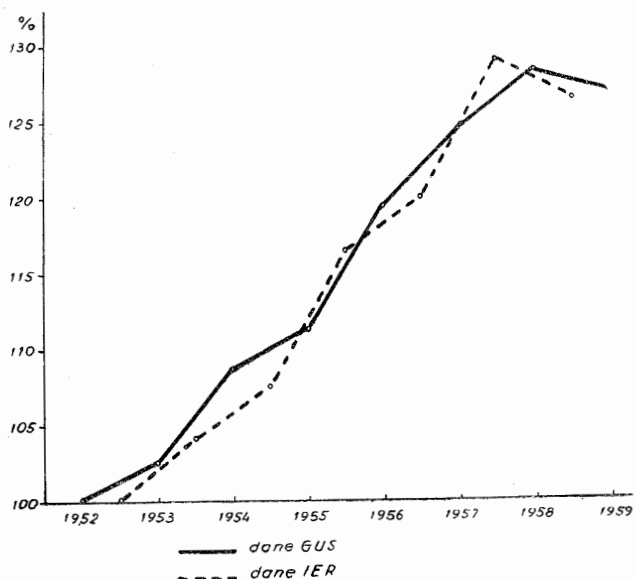
1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
100,0%	108,6%	114,3%	117,1%

Zmniejszone pogłowie trzody w 1958/59 r. jak też ubytek zapasów i przyrost długów powodowały zahamowanie w ogólnym przyroście wartości majątku.

IV. SZACUNEK DOCHODÓW CHŁOPSKICH W LATACH 1955/56—1958/59

Jak już zostało poprzednio ustalone gospodarstwa prowadzące rachunkowość są produktywniejsze i intensywniejsze od ogólnej masy gospodarstw w Polsce o około 40%. Rzecz jasna, jeśli uznamy, że dane statystyki powszechnej o powierzchni zasiewów, plonach a zwłaszcza pogłowiu inwentarza żywego są bliskie prawdy. Założenie takie musi być przyjęte z braku materiału dowodowego, że jest inaczej. W związku z tym, aby dane rachunkowości mogły być wykorzystane dla różnego rodzaju uogólnień w skali kraju muszą być poprawione tak, aby odpowiadały poziomowi danych ogólnopństwowych.

Czy celowe jest i słuszne podejmowanie obliczeń w skali całego kraju w oparciu o tak małą zbiorowość jaką mamy do dyspozycji? Wydaje się że tak, gdyż jak wiadomo dotychczasowe obliczenia w tym zakresie dokonywane przez GUS opierają się na daleko idących szacunkach wielu elementów wytwarzania dochodu i opierają się również częściowo na materiałach rachunkowości. Zjawiska masowe znajdują wyraz nawet w stosunkowo małych zbiorowościach, zwłaszcza że tendencje rozwojowe produkcji rolnej wg danych masowych i w naszej zbiorowości są całkowicie zbieżne, czego dowodem jest rozwój produkcji globalnej podany na wykresie nr 6 według obu wymienionych źródeł. Obliczenia dochodów gospodarstw chłopskich dokonane w roku ubiegłym w wydawnictwie pt. „Dochody gospodarstw chłopskich w latach 1952/53—1957/58” w tab. 29 i innych wykazały wielką zbieżność obliczeń IER i GUS w zakresie wytworzonego dochodu i jego elementów, co przemawia zarówno

Wykres 6. Dynamika produkcji globalnej wg danych IER i GUS. Dane IER — 1952/53 = 100. Dane GUS — 1952 = 100

na korzyść szacunków GUS, jak też materiałów i szacunków IER. Konfrontacja wyników pobudza obie instytucje do pogłębienia i precyzowania dokonywanych obliczeń. Zwłaszcza, że poglądy na podział wytworzonego dochodu są odmienne w obu instytucjach, a w związku z tym również nieco inaczej kształtują się dochody realne gospodarstw chłopskich. Główna rozbieżność polega na innym poglądzie IER na poziom inwestycji w gospodarstwach chłopskich, jak też na poziom życiowy mas chłopskich. Na ten punkt będzie zwrócona główna uwaga w niniejszym opracowaniu. Niestety nie opublikowane materiały GUS w tym zakresie nie pozwalają na ich konfrontację z naszymi wynikami, przeto zmuszeni jesteśmy częstokroć do prezentowania tylko danych własnych.

Zanim przedstawimy szacunek dochodów chłopskich w Polsce, musimy dokonać przeliczeń obniżających poziom produkcji gospodarstw prowadzących rachunkowość do przeciętnego poziomu w kraju. Przeliczenia zawarte są w tab. 11.

Tabela 11

Wytwarzanie i podział dochodu w latach 1952/53—1958/59

Na 1 gospodarstwo w tys. zł w cenach bieżących

Po zastosowaniu poprawki w produkcji o 40%

Wyszczególnienie	Lata						
	1952/3	1953/4	1954/5	1955/6	1956/7	1957/8	1958/9
Wytwarzanie dochodu ogólnego							
Produkcja globalna	25,9	30,0	33,0	39,3	41,1	46,4	47,5
Nakłady materialne	11,7	14,4	15,0	17,9	18,9	22,2	23,4
Produkcja czysta	14,2	15,6	18,0	21,4	22,2	24,2	24,1
Dochód spoza gospodarstwa	2,9	3,2	3,3	3,3	3,7	3,8	3,8
Dochód ogólny	17,1	18,8	21,3	24,7	25,9	28,0	27,9
Podział produkcji czystej							
Podatki	1,5	1,5	1,6	1,6	1,4	1,6	1,7
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	1,6	2,0	2,4	2,8	2,0	1,7	1,6
Ubezpieczenia	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,6	0,6
Czynsze dzierżawne i procenty	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Pracownikom najemnym	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7
Dochód rolniczy	10,3	11,4	13,1	16,1	17,8	19,5	19,4
Podział dochodu osobistego							
Dochód osobisty ^a	13,2	14,6	16,4	19,4	21,5	23,3	23,2
Spożycie ogółem	13,2	14,7	15,4	17,3	18,5	20,1	20,7
w tym: naturalne	8,0	8,2	8,6	9,4	9,6	9,3	9,9
Różnica stanu majątkowego	—0,0	—0,1	1,0	2,1	3,0	3,2	2,5

^a — Dochód rolniczy + dochód spoza gospodarstwa.

Dokonaliśmy poprawki w produkcji globalnej o 40%. Wszystkie lata poprawiamy w tym samym stopniu ponieważ uważamy, że reprezentatywność naszych gospodarstw waha się stosunkowo nieznacznie. Nakłady materialne ustaliliśmy opierając się na udziale ich w produkcji globalnej gospodarstw prowadzących rachunkowość. Produkcja czysta wynika z odejmowania nakładów od produkcji globalnej.

Dochody spoza gospodarstwa pozostawiliśmy na poziomie gospodarstw prowadzących rachunkowość, tzn. nie zmieniając ich wysokości, ponieważ zmniejszenie dochodów z produkcji rolniczej wiąże się zwykle ze wzrostem dochodów spoza gospodarstwa. Nadto przyrównywując nasze gospodarstwa do poziomu całej masy gospodarstw musimy włączyć do naszej zbiorowości gospodarstwa, w których głównym źródłem utrzymania rodziny, są zarobki poza gospodarstwem rolnym. Posiadane przez IER materiały za lata 1954/55—1956/57 z tego typu gospodarstw pozwalają na dokonanie szacunków.

Szacowany dochód spoza gospodarstwa uważamy raczej za zbliżony do rzeczywistego. Rzecz jasna, że nie możemy do gospodarstw rolnych zaliczać działek robotniczych do $1/2$ ha, a zatem brać pod uwagę zarobków ich właścicieli.

Podatki, obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw, ubezpieczenia oraz koszty najmu obniżyliśmy również o 40% wychodząc z założenia, że przeciętna przychodowość gospodarstw w kraju, jak też produkcja (o czym była już mowa) jest niższa o oszacowany przez nas procent. Zatem gospodarstwa o niższej produktywności i przychodowości mają z jednej strony niższe opodatkowanie z drugiej zaś wywiązują się z zobowiązań wobec państwa gorzej, tzn. mają większe zaległości niż gospodarstwa prowadzące rachunkowość. Wynika to zresztą z porównania gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną z masowymi materiałami o obciążeniach opracowanymi przez GUS.

Podział dochodu osobistego na fundusz spożycia i akumulację dokonany został na podstawie proporcji występujących w gospodarstwach prowadzących rachunkowość, biorąc pod uwagę proporcje wynikające ze średnich obliczeń w każdym roku przy uwzględnieniu dwukrotnie większego udziału gospodarstw do 3 ha (ponieważ włączono gospodarstwa zarobkujące).

Nie przytaczamy tutaj całego szeregu obliczeń analitycznych i porównawczych, uzasadniających dokonanie szacunku, zostały one bowiem podane w zeszłorocznej publikacji.

Ustalony w tab. 11 dochód w gospodarstwach o przeciętnym poziomie gospodarowania pozwala również domniemywać, jak kształtował się poziom życiowy przeciętnej rodziny chłopskiej. Nie będziemy jednakże poruszać na razie tego zagadnienia, zanim nie uzasadnimy szczegółowo podziału dochodu wytworzonego przez gospodarstwa chłopskie.

Dla dokonania szacunku ogólnopanstwowego posłużymy się bilansem produkcji brutto (a nie produkcji globalnej) ze względu na to, że obliczenia nasze porównamy z szacunkami Głównego Urzędu Statystycznego, który przyjmuje za punkt wyjścia produkcję brutto, ponieważ jest ona znacznie łatwiejsza do wyliczenia i właściwie jedynie osiągalna przy szacunkach dochodów na podstawie danych masowych. Bowiem metoda ta zawiera tylko dwie pozycje niewiadome, wymagające szacunku; jest to spożycie naturalne oraz sprzedaż na rynku prywatnym. Pozostałe części składowe produkcji brutto pochodzą ze sprawozdawczości instytucji centralnych. Szacunki GUS dokonywane są w ramach lat kalendarzowych.

Oszacowane przez nas dochody obejmują lata gospodarcze 1955/56—1958/59 (patrz tab. 12) ponieważ książki rachunkowe są prowadzone w latach gospodarczych, ze względu na znacznie łatwiejsze sporządzanie inwentury gospodarstw na początku i końcu tego roku (minimalna ilość zapasów).

Produkcja brutto (przychód surowy) obejmuje w naszych materiałach przychody pieniężne i należności kredytowe za produkty sprzedane, wartość produktów pobranych z gospodarstwa rolnego na rzecz właściciela i jego rodziny oraz dla pracowników najemnych, wreszcie wartość naturalnego przyrostu poszczególnych składników majątkowych gospodarstwa rolnego (przyrost stada, przyrost zapasów itp.).

Aby w dalszych obliczeniach dojść do dochodu rolniczego musimy potrącić z produkcji brutto wszelkie świadczenia na rzecz państwa (podatki, obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw, ubezpieczenia) oraz nakłady pieniężne na produkcję. Jednakże metoda obliczenia stosowana w oddzielnych gospodarstwach musi być nieco zmodyfikowana przy zestawianiu wyliczenia w skali ogólnopństwowej. Przede wszystkim uważaliśmy za konieczne poprawić przychody z produkcji towarowej w części stanowiącej sprzedaż prywatną. Mianowicie pule sprzedaży prywatnej pomniejszyliśmy o 33% sprzedaży sąsiedzkiej, to znaczy obrotu wiejskiego. Odsetek ten uzyskaliśmy na podstawie materiałów rachunkowości za lata 1955/56 i 1956/57.

Spożycie naturalne (z własnego gospodarstwa) zwiększyliśmy o wartość artykułów dokupionych na wsi (u sąsiadów) na spożycie oraz o świadczenia w naturze i żywienie najmu. Jak wynika z materiałów rachunkowości mniej więcej połowa wartości dokupywanych na wsi artykułów rolnych przypada na spożycie, druga zaś połowa stanowi nakłady na produkcję.

Do przychodu surowego zaliczyliśmy również obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw, wynikające z różnicy cen, o czym była mowa w rozdziałach poprzednich.

Otrzymany zatem przychód surowy został wyliczony bez pasz i nasion dokupionych na wsi. W ten sposób staraliśmy się zbliżyć do bilansu ogólnopństwowego.

Nakłady pieniężne na produkcję zostały obliczone bez pasz i nasion dokupionych u sąsiadów, bez zapłaty najmu, bez czynszów dzierżawnych, bez kosztów związanych z wypożyczaniem środków produkcji od sąsiadów oraz bez potrąceń na amortyzację. Ostatni punkt nie został uwzględniony dla umożliwienia porównywalności z danymi GUS, które zostały obliczone bez uwzględnienia amortyzacji w nakładach pieniężnych na produkcję. W ten sposób zostaje powiększony dochód chłopski. Jednakże należy wziąć pod uwagę, że GUS nie jest w stanie co roku oszacować odpisów amortyzacyjnych ze względu na brak dostatecznego rozeznania w wartości środków trwałych. Wobec czego właściwie nie ma podstaw do ustalenia amortyzacji.

Otrzymany w rezultacie dochód rolniczy zawiera w sobie również amortyzację, czynsze dzierżawne oraz wynagrodzenie najmu. Dwie ostatnie pozycje są, naszym zdaniem, w obliczeniu ogólnopństwowym dochodem a nie nakładem.

Dalsze pozycje tabeli 12 nie wymagają specjalnego omówienia, ponieważ są znane z tabel umieszczonych w poprzednich rozdziałach dotyczących wytwarzania i podziału dochodu.

Liczby GUS dostosowaliśmy do naszego schematu, tzn. nie doliczyliśmy do dochodu rolniczego przyrostu długów oraz zwrotu ubezpieczeń. Sprawa pierwsza zapewne nie wymaga wyjaśnień, natomiast zwrot ubezpieczeń nie jest liczony w naszych gospodarstwach do dochodu rolniczego, choć może i niesłusznie. Jednakże w pojedynczym gospodarstwie zaliczanie tych zwrotów do dochodu z rolnictwa wywołuje zamieszanie w obliczeniach produkcji globalnej. Tym niemniej w obliczeniach ogólnopństwowych zapewne można by ubezpieczenia zaliczać do dochodu rolniczego.

Tabela 12

**Wytwarzanie i podział dochodu w całej gospodarce chłopskiej w latach 1955/56—1958/59 w mld. zł wg szacunku
IER i GUS w cenach bieżących**

Wyszczególnienie	IER				GUS			
	1955/6	1956/7	1957/8	1958/9	1955	1956	1957	1958
Przychody z produkcji towarowej	39,9	46,6	57,3	60,4	37,0	43,3	51,3	57,9
Rynek uspołeczniony	30,3	35,0	44,9	48,4	27,4	32,7	41,2	47,9
Rynek prywatny	9,6	11,6	12,4	12,0	9,6	10,6	10,1	10,0
Obciążenia z tytułu obowiązk. dostaw	8,9	6,6	5,4	5,0	8,8	7,8	4,3	4,4
Spożycie naturalne ^b	32,2	33,4	34,2	34,6	29,6	33,6	34,2	34,9
Przyrost wartości stada	1,9	3,4	1,3	1,6	0,9	1,5	1,8	1,2
Przyrost zapasów	0,6	0,6	0,6	-0,3	.	.	.	.
Premie hodowlane	.	.	.	.	0,0	0,1	0,1	0,1
Przetwórstwo pierwotne	.	.	.	.	0,6	0,6	0,4	0,2
Marża zrealizowana na wolnym rynku	.	.	.	.	1,1	1,3	1,4	1,3
Zarobkowanie końmic	.	.	.	.	0,5	0,5	0,5	0,6
Ogółem produkcja brutto								
(przychód surowy ^d)	83,5	90,6	98,8	101,3	78,5	88,7	94,0	100,5
Podatki i obciążenia	13,8	10,9	10,5	10,4	13,4	11,9	9,0	10,4
Ubezpieczenia	0,6	1,0	1,9	1,9	1,0	1,0	1,2	1,9
Nakłady pieniężne na produkcję	7,4	8,8	10,6	12,3	8,7	9,6	11,1	13,2
" z zapasów lat ubiegłych	1,6	1,9	2,3	2,4	.	.	.	.
Ogółem nakłady i obciążenia	23,4	22,6	25,3	27,0	23,1	22,5	21,3	25,5
Dochód rolniczy^f	60,1	68,0	73,5	74,3	55,4	66,2	72,7	75,0
Dochód spoza rolnictwa	10,6	11,9	12,1	12,1	.	.	.	.
Dochód osobisty	70,7	79,9	85,6	86,4	.	.	.	.

Podział dochodu osobistego

Spżycie ogółem	59,5	64,6	68,4	70,6	.	.	.
„ naturalne	32,2	33,4	34,2	34,6	.	.	.
„ artykułów i usług zakupionych	27,3	31,2	34,2	36,0	.	.	.
Investycje i przyrost majątku	11,2	15,3	17,2	15,8	.	.	.
Investycje pieniężne g	6,5	9,1	11,4	12,2	.	.	.
Przyrost gotówki	2,2	2,0	2,8	1,9	.	.	.
Przyrost wartości stada	1,9	3,4	1,3	1,6	.	.	.
Przyrost zapasów	0,6	0,6	0,6	-0,3	.	.	.
Przyrost wierzytelności i udziałów	0,2	0,3	0,6	0,6	.	.	.
Przyrost (-) lub ubytek (+) długów	-0,2	-0,1	0,5	-0,2	.	.	.

Uzupełnienie

Produkcja globalna	125,9	133,6	147,7	150,4	.	.	.
Nakłady materialne	56,2	59,8	68,8	72,0	.	.	.
w tym: własne pasze i nasiona	42,4	43,0	48,9	49,1	.	.	.
amortyzacja	4,8	6,1	7,0	8,2	.	.	.
Produkcja czysta (bez amortyzacji)	69,7	73,8	78,9	78,4	.	.	.
Produkcja czysta (wraz z amortyzacją)	74,5	79,9	85,9	86,6	.	.	.
Dochód rolniczy (bez amortyzacji)	55,3	61,9	66,5	66,1	.	.	.

a — Bez sprzedaży sąsiedzkiej stanowiącej 33% sprzedaży prywatnej w ogóle

b — Wraz z zakupem na wsi, świadczeniami w naturze i żywieniem najmu

c — Tylko zwrot kosztów pasz pobranych z własnego gospodarstwa

d — Bez pasz i nasion dokupionych na wsi

e — Bez własnych pasz i nasion, bez pasz i nasion dokupionych u sąsiadów, bez najmu, bez amortyzacji, bez wydatków na stanowienie i krycie, dokupna ściółki i opłat za korzystanie z pastwiska w zakresie handlu prywatnego

f — Wraz z amortyzacją, najmem i czynszami dzierżawnymi

g — Bez pracy własnej

h — Bez słomy, obornika, zielonek i kiszzonek

i — Łącznie z paszami i nasionami dokupionymi u sąsiadów.

Szacunek dochodów chłopskich przedstawiony przez IER w tab. 12 oparty jest na skorygowanym o 40% dochodzie rolniczym i nie korygowanych dochodach spoza rolnictwa wg danych rachunkowości przeliczonych na 1 ha użytków rolnych, a następnie dla uogólnienia i przejścia na liczby ogólnopństwowe, pomnożonych przez 17 663 tys. ha użytków rolnych dla lat 1955/56 i 1956/57 oraz przez 17 791 tys. ha w latach 1957/58 i 1958/59 należących do gospodarki chłopskiej. To znaczy łącznie z działkami robotniczymi do 0,5 ha oraz łącznie z użytkami rolnymi spółdzielni produkcyjnych.

Przyjęliśmy założenie, że zarówno gospodarstwa indywidualne, jak i członkowie spółdzielni w 1955/56 roku i w latach następnych mieli podobny poziom produkcji i dochodów. Do pewnego stopnia mamy prawo poczynić takie założenia, ponieważ prowadzone przez IER w 1954 roku budżety u członków spółdzielni produkcyjnych wykazały, że poziom dochodów uzyskiwanych z działki i z gospodarstwa zespołowego łącznie jest na poziomie dochodów średniorolnych gospodarstw chłopskich prowadzących rachunkowość, a stopień reprezentatywności badanych członków spółdzielni podobny do badanych gospodarstw indywidualnych. Uwaga powyższa ma zwłaszcza znaczenie w stosunku do 1955/56 r.

Przejdziemy obecnie do szczegółowszego rozpatrzenia tab. 12 oraz do porównania danych GUS i IER. W tym celu w tab. 13 porównujemy oba źródła, przeliczając (co prawda w sposób uproszczony) dane GUS wg lat gospodarczych przez dodanie liczb dla lat kalendarzowych i podzielenie ich przez dwa.

Rozpatrzmy na wstępie produkcję brutto i jej elementy składowe. Produkcja brutto ogółem wg obliczeń z obu źródeł jest bardzo zbliżona. Zaznaczają się różnice o około 1 mld. zł w latach 1956/57 i 1957/58. Większe różnice obserwujemy w poszczególnych pozycjach produkcji brutto, choć dość trudno jest je porównywać. W naszych materiałach podział jest dość prosty, a pozycje ujęte w materiałach GUS oddzielnie jak: premie hodowlane, przetwórstwo pierwotne, marża zrealizowana na wolnym rynku, zarobkowanie końmi (pasze na utrzymanie koni), zawarte są w naszych danych bądź w dochodach z produkcji towarowej (w zależności od rynku zbytu) lub w wartości spożycia. Przypomnimy, że przychody uzyskane z zarobkowania końmi uwzględniamy w produkcji globalnej lub przychodzie surowym w tej części, która pokrywa zużyte pasze, bowiem pasze te winny być traktowane jako nakład poczyniony na utrzymanie ubocznych zarobków i może być traktowany jako produkcja towarowa sprzedana na tym rynku, z którego czerpane są dochody z furmankowania. Jest to zatem dochód uzyskany z koni w wysokości poczynionych nakładów. W ten sposób gospodarstwo rolne ma zwrócić nakłady poczynione na zarobki uboczne, jak też nie podwyższa się niepotrzebnie udziału nakładów w produkcji globalnej, bądź produkcji brutto. Nakłady na furmankowanie wynoszą około 50% przychodów uzyskanych z tej pracy. Dotychczas pasze dla koni były obliczane w wysokości 50 zł za konio-dzień. Druga połowa przychodów z furmankowania jest zaliczana w rachunkowości do dochodów spoza gospodarstwa.

Dla porównywalności obliczeń GUS i IER połowę przychodów z furmankowania doliczyliśmy w materiałach GUS do produkcji brutto.

Do produkcji zrealizowanej na rynku uspołecznionym w materiałach GUS, doliczyliśmy również premie hodowlane, uzyskane od państwa, jako dochód z produkcji zwierzęcej, tak bowiem liczymy w naszych gospodarstwach.

Przetwórstwo pierwotne doliczyliśmy do spożycia naturalnego i marżę zrealizowaną na wolnym rynku do produkcji zrealizowanej na rynku prywatnym.

W ten sposób materiały GUS i IER stały się bardziej porównywalne.

Produkcja zrealizowana na rynku uspołecznionym jest niższa wg szacunków IER niż wg danych GUS, zwłaszcza różnica ta występuje w latach 1956/57 i 1957/58.

Wysokość produkcji sprzedanej na rynku prywatnym jest dość zbliżona wg obu źródeł z wyjątkiem 1957/58 r., gdzie dane IER są wyższe.

Spożycie naturalne jest na ogół zbliżone wg obu źródeł. Jednakże w latach 1956/57, jak też w 1957/58 wzrost spożycia naturalnego wydaje się zbyt gwałtowny zwłaszcza w 1956/57 r. W naszym szacunku uwzględniamy spożycie z własnego gospodarstwa artykułów jadalnych i bytowych oraz dokupione na wsi, świadczenia w naturze na wsi, wiana i dary w naturze, żywienie najmu oraz połowę dochodów najmu.

Stwierdzamy raz jeszcze że produkcja brutto jest prawie zgodna. Ponieważ zjawisko to występuje w ciągu szeregu lat należy uważać, że szacunki obu źródeł są poprawne, jeżeli wychodzimy z założenia, że przyjęta za podstawę produkcja i pogłowie obliczane przez GUS są bliskie prawdy.

Zbliżone dane o produkcji brutto wg obu źródeł należy tłumaczyć także i tym, że GUS również korzystał z materiałów IER.

Nakłady i obciążenia w pierwszych dwóch latach kształtują się wg obu źródeł na poziomie zbliżonym. Natomiast w ostatnich dwóch latach zaznacza się dość duża różnica sięgająca 2 mld. zł na korzyść IER (patrz tab. 13).

Pierwszym źródłem rozbieżności danych o nakładach na produkcję są uwzględniane przez IER „nakłady z zapasów lat ubiegłych”.

Instytut obliczając produkcję brutto nie może włączać tych pasz i nasion, które pochodzą z lat ubiegłych, toteż muszą się one znaleźć w nakładach, jak gdyby z dokupna. GUS nie jest w stanie ustalić ilości i wartości nakładów poczynionych z zapasów lat ubiegłych. Można rozumować, że z roku na rok zapasy te się pokrywają. Jednakże jak widać z tabeli 12 w ciągu badanych lat wartość ich rosła stale, choćby w związku z rosnącymi cenami.

Drugim powodem rozbieżności danych o nakładach są pieniężne wydatki na produkcję w danym roku. Jeżeli porównamy te wydatki wg obu źródeł w latach 1955/56—1958/59 to otrzymamy następujący obraz w mld. zł:

	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
IER	7,4	8,8	10,6	12,3
GUS	9,2	10,4	12,2	14,2

Tabela 13

**Porównanie wytworzonego dochodu rolniczego wg szacunku IER i GUS
w latach gospodarczych 1955/56—1958/59 w mld zł**

Wyszczególnienie		1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Przychód surowy	IER	83,5	90,6	98,8	101,3
	GUS	83,6	91,4	97,3	101,7
Nakłady i obciążenia	IER	23,4	22,6	25,3	27,0
	GUS	22,8	21,9	23,4	27,0
Dochód rolniczy	IER	60,1	68,0	73,5	74,3
	GUS	60,8	69,5	73,9	74,7
Spożycie naturalne ^a	IER	32,2	33,4	34,2	34,6
	GUS	32,8	34,9	35,2	35,4
Wydatki pieniężne na inwestycje	IER	6,5	9,1	11,4	12,2
	GUS	2,1	3,9	5,7	6,1

^a Wraz z przetwórstwem pierwotnym

Tabela 14

**Porównanie wytworzonego i podzielonego dochodu nominalnego wg szacunku
IER i GUS w latach gospodarczych 1955/56—1958/59
Rok 1955/56 = 100**

Wyszczególnienie		1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Przychód surowy	IER	100,0	108,5	118,3	121,3
	GUS	100,0	109,3	116,4	121,7
Dochód rolniczy	IER	100,0	113,1	122,3	123,6
	GUS	100,0	114,3	121,5	122,9
Dochód osobisty	IER	100,0	113,0	121,1	122,2
Spożycie ogółem	IER	100,0	108,6	115,0	118,7
Spożycie naturalne	IER	100,0	103,7	106,2	107,5
	GUS ^a	100,0	106,4	107,3	107,9
Spożycie artykułów i usług zakupionych	IER	100,0	114,3	125,3	131,9
Inwestycje i przyrost majątku	IER	100,0	136,6	153,6	141,1
Wydatki pieniężne na inwestycje	IER	100,0	140,0	175,4	187,7
	GUS	100,0	185,7	271,4	290,5

^a Wraz z przetwórstwem pierwotnym

Z porównania wynika, że dane GUS są w tym wypadku wyższe. Dla zdania sobie sprawy w których elementach nakładów pieniężnych powstają te różnice opracowaliśmy szczegółowo nakłady wg materiałów rachunkowości biorąc jako eksperymentalny rok 1957/58, bowiem w chwili przystępowania do niniejszej analizy były to jedyne materiały kompletne. Ponowne opracowanie danych rachunkowości pod nieco innym kątem widzenia zajęło sporo czasu. Jednakże efekt uzyskany jest interesujący i zapewne będzie przydatny nie tylko dla celów IER, Wyniki podajemy w tab. 15.

Tabela 15

Struktura nakładów pieniężnych na produkcję w 1957/58 r.

Wyszczególnienie	IER		GUS
	% w gospodarstwach prowadzących rachunkowość	W mln zł w całej gospodarce chłopskiej	
Ogółem nakłady p'eniężne ^a	100,0	10600	12249
Nawozy sztuczne	23,1	2500	2300
Nasiona	6,8	700	800
Pasze	21,3	2300	2300
Naprawy i konserwacje oraz drobny sprzęt rolniczy	18,9	2000	4000
Przemiał	6,4	700	542
Wypożyczanie środków produkcji od państwa	3,0	300	333
Środki ochronne	0,5	50	50
Zakup zwierząt hodowlanych od państwa	2,4	250	240
Inni wydatki na produkcję zwierzęcą ^b (kucie, leczenie, stanowanie, krycie w punktach państwowych)	5,1	500	750
Materiały pomocnicze	12,5	1300	934

^a — Bez pasz i nasion dokupionych prywatnie od sąsiadów, bez wydatków na stanowanie i krycie w punktach prywatnych, bez dokupno ściółki i opłat za korzystanie z pastwiska w zakresie handlu prywatnego, bez najmu, bez amortyzacji, bez sąsiedzkiego wypożyczania środków produkcji.

^b — Łącznie z wydatkami na krycie i stanowanie w punktach państwowych.

Nakłady pieniężne w puli ogólnej, dla całej gospodarki chłopskiej, zostały ustalone przez znaną metodę obniżenia tych nakładów wg danych rachunkowości o 40%. Podział zaś na poszczególne elementy zastosowano na podstawie stosunków procentowych uzyskanych z gospodarstw prowadzących rachunkowość. W ogólnej puli nakładów pieniężnych pominięto pasze i nasiona dokupione na wsi na rynku prywatnym, wydatki na najem, wydatki na stanowanie i krycie, dokupno ściółki, opłaty za korzystanie z pastwiska w zakresie handlu prywatnego, wydatki na sąsiedzkie wypożyczanie środków produkcji, a także nie uwzględniono amortyzacji środków trwałych.

Porównując wyniki otrzymane przez nas z danymi GUS można stwierdzić, że zasadnicza różnica mieści się w wydatkach na naprawy i konserwacje, osiągając dwukrotnie wyższy poziom wg GUS. Sądzymy że w tym miejscu szacunek jest niezbyt trafny i wobec dużej zgodności pozostałych pozycji nakładowych skłonni jesteśmy przypuszczać, że różnicę w ilości 2 mld. zł należałoby zaliczyć na inwestycje. Sprawa zresztą może nie jest tak prosta, gdyż mogą być nieco inne kryteria i pojęcia inwestycji i kapitałnych remontów wg rozumienia obu instytucji. Sprawa ta zostanie poruszona raz jeszcze przy analizie zagadnienia inwestycji.

Według danych IER wydatki na przemiał i materiały pomocnicze są wyższe niż to szacuje GUS. Wiemy, jak dalece szacunkowe są dane w tych pozycjach podawanych przez GUS, lecz z drugiej strony mogą one być przesadnie szacowane przez naszych chłopów, choć są notowane w rozchodach pieniężnych.

Ostatnia pozycja z zakresu nakładów co do której mamy pewien pogląd, jest to zbiorowa pozycja pt. „Inne wydatki na produkcję zwierzęcą”. W tab. 16 zestawiamy nasze dane i dane GUS na ten temat. W tabeli uwzględniono wszelkie wydatki na produkcję zwierzęcą poza paszami. Nie uwzględniono nadto wydatków na krycie i stanowienie, jaja wylęgowe, słomę i inną ściółkę i korzystanie z pastwiska o ile te wszystkie wydatki były poczynione na rynku prywatnym, bowiem w obliczeniach ogólnopaństwowych wydatków tych nie przyjęto pod uwagę. Dodamy, że uwzględnione przez nas „inne wydatki na produkcję zwierzęcą” stanowią tylko 60% bowiem pozostałe 40% są to wyżej wymienione wydatki dokonane na rynku prywatnym.

Tabela 16

Inne wydatki (poza paszami) na produkcję zwierzęcą w 1957/58

Wyszczególnienie		IER		GUS
		w %	w mln zł	
Ogółem		100,0	500,0	759,0
Kucie koni	s	7,0	35,0	400,0
„ „	p	31,0	155,0	
Leczenie	s	36,0	180,0	359,0
„	p	7,0	35,0	
Krycie i stanowienie	s	6,0	30,0	.
Słoma	s	3,0	15,0	.
Pastwisko	s	4,0	20,0	.
Świadectwa pochodzenia	s	4,0	20,0	.
Inne	s	2,0	10,0	.

Uwagi: 1) „s” — oznacza rynek uspołeczniony, „p” — rynek prywatny.

2) Wymienione wydatki stanowią 60% ogółu innych (poza paszami) wydatków na produkcję zwierzęcą poczynionych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość. Pozostałe 40% obejmuje krycie i stanowienie, jaja wylęgowe, słoma i korzystanie z pastwiska w zakresie handlu prywatnego, co w obliczeniach ogólnopaństwowych nie przyjęto pod uwagę.

Przeglądając tab. 16 widzimy, że wg danych IER wydatki na kucie koni i leczenie zwierząt są o połowę mniejsze niż to wynika z szacunków GUS. Natomiast istnieje szereg pozycji, co prawda drobnych, nie uwzględnionych w szacunkach GUS.

Mimo wykazanych różnic w obliczeniu nakładów na produkcję, dochód rolniczy obliczony przez obie instytucje jest, jeśli tak można się wyrazić, rażąco zgodny.

Niestety w tym miejscu kończy się zgodność szacunków, bowiem podział dochodu wg obu źródeł jest odmienny. Zgodność liczb uzyskanych przy szacunku dochodu wytworzonego upoważnia do sądzenia że i liczby dotyczące podziału dochodu powinny być podobne. Jednakże podczas gdy IER, na podstawie obserwacji gospodarstw prowadzących rachunkowość (biorąc również pod uwagę gospodarstwa o przewadze dochodów spoza rolnictwa) szacuje, że udział funduszu spożycia w dochodzie osobistym wynosi około 80%, GUS w swoich szacunkach określa, że fundusz ten wynosi przeszło 90% dochodu (co prawda łącznie z przyrostem rezerw pieniężnych). Różnica w liczbach absolutnych w zależności od roku, waha się od 6 do 10 mld. zł. Ponieważ wartość spożycia naturalnego wg obu instytucji jest na poziomie zbliżonym przeto cała różnica mieści się w wartości artykułów i usług zakupionych, które wg GUS o około 30% przewyższają wartość spożycia tych artykułów szacowane przez IER.

Odwrotnie sytuacja przedstawia się przy określaniu puli inwestycji i przyrostu majątku. Niektóre pozycje różnicy majątku (przyrostu lub ubytku) siłą rzeczy nie mogą być uwzględniane przez GUS z braku jakiegokolwiek rozeznania. Jednakże zasadnicza różnica zawiera się w odmiennym szacunku poziomu inwestycji czynionych przez gospodarstwa chłopskie (patrz tab. 13).

Oszacowana przez nas wartość wydatków pieniężnych na inwestycje w pierwszych dwóch latach jest prawie trzykrotnie wyższa, a w ostatnich dwóch latach dwukrotnie wyższa od danych GUS.

Rzecz jasna, nasze szacunki oparte na gospodarstwach prowadzących rachunkowość z tych gospodarstw czerpią proporcje lecz nie mechanicznie, a przy zastosowaniu korektyw na rzecz wyższego ich poziomu.

Dość trudno jest bronić naszych szacunków, ponieważ spotykamy zawsze stereotypowe wypowiedzi o znikomej reprezentacji i nietypowości naszych gospodarstw. Zauważyliśmy jednak, że zainteresowanie liczbami pochodzącymi z tych nietypowych gospodarstw jest wciąż bardzo duże, a szacunki na nich oparte niekiedy dość trafne. Choć korzystający interpretują otrzymywane wyniki w sposób najbardziej im odpowiadający. Toteż niekiedy poglądy są krańcowo rozbieżne. Tak np. wygląda sprawa ze spożyciem artykułów jadalnych. Opracowujący bilanse materiałowe podstawowych artykułów rolnych, mając do dyspozycji określoną pulę produkcji (wg GUS) muszą z konieczności zgodzić się, że spożycie artykułów jadalnych (zwłaszcza naturalne), które jest częścią tej produkcji kształtuje się w gospodarstwach prowadzących rachunkowość na poziomie wyższym o około 40%, tak jak i produkcja tych gospodarstw. Niektórzy szacujący dochody chłopskie przychodzą do przeciwnego wniosku i twierdzą, że spożycie w gospodarstwach rachunkowych jest na poziomie bliskim rzeczywistego, bowiem wytworzony

dochód nie da się rozdysponować jeżeli wyjdziemy z założenia, że poziom życiowy przeciętnych rodzin chłopskich jest niższy, przy tym również założeniu, że chłopi nie akumulują. Bank Narodowy, który na podstawie wyników rachunkowości dokonał bardzo interesującego obliczenia zasobów gotówki oraz przyrostu rezerw pieniężnych w gospodarstwach chłopskich w latach 1952/53—1958/59 wyraża opinie, że pod względem tych zasobów i przyrostu gotówki gospodarstwa prowadzące rachunkowość mogą być zamożniejsze od ogółu gospodarstw w kraju najwyżej o około 10% to znaczy, że podany przez nas w tab. 12 przyrost gotówki jest zaniżony, znaczy to jednocześnie, że przyrost majątku byłby większy niż zakładany. Nie cytujemy szczegółów omawianej pracy, gdyż ma ona charakter poufny. Jednakże należy stwierdzić, że obliczenia dokonano na tle zasobów pieniężnych w całym kraju. Choć nie zupełnie zgadzamy się z metodą dokonanych szacunków i otrzymanymi wynikami, jednakże w tym wypadku wskazują one na możliwości poważnych inwestycji, które zwykle są poprzedzane gromadzeniem gotówki.

Przystępując do analizy inwestycji i przyrostu majątku w gospodarstwach chłopskich przedstawimy na wstępie szereg obliczeń opartych na gospodarstwach prowadzących rachunkowość ze specjalnym uwzględnieniem 1957/58 r. ponieważ w czasie przystąpienia do niniejszej analizy były to ostatnie materiały dostępne.

Udział inwestycji i przyrostu majątku w dochodzie osobistym, obliczonym bez potrącenia amortyzacji, w gospodarstwach prowadzących rachunkowość przedstawiał się w % następująco:

1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
8,0	7,7	13,2	17,1	20,9	21,6	19,9

W 1957/58 r. udział inwestycji i przyrostu majątku w poszczególnych grupach gospodarstw i okręgach rolniczych kształtował się jak w tab. 17.

Tabela 17

**Inwestycje i przyrost majątku w % dochodu osobistego (wraz z amortyzacją)
w 1957/58 r. wg wielkości gospodarstw i okręgów rolniczych**

Wyszczególnienie	%
P o l s k a	22,9
do 3 ha	15,6
3 — 7 „	24,0
7 — 10 „	21,4
10 — 14 „	29,5
14 i więcej ha	31,5
Okręg I — Koszalin, Szczecin, Gdańsk	23,1
„ II — Olsztyn	19,3
„ III — Zielona Góra	15,0
„ IV — Poznań, Bydgoszcz	30,5
„ V — Warszawa, Łódź	23,5
„ VI — Białystok	19,6
„ VII i X — Wrocław, Opole	19,4
„ VIII — Katowice	16,3
„ IX — Kraków, Rzeszów, Lublin, Kielce	25,4

W tabeli stwierdzamy, że poziom inwestycji wraz z przyrostem majątku jest wysoki. W poszczególnych wielkościach gospodarstw najniżej do 15,6%, spada w gospodarstwach małych. Stosunkowo niżej kształtuje się na ziemiach odzyskanych, lecz nigdzie nie jest niższy niż 15%. Tabela 17 świadczyć ma o jednolitości zjawiska.

W następnej tabeli 18 podajemy inwestycje i przyrost majątku w tymże 1957/58 r. lecz w gospodarstwach zgrupowanych w/g „poziomu życiowego” tzn. wg funduszu spożycia przypadającego na 1 członka rodziny w zł rocznie. Grupowanie nie nazywamy, jak to przyjęte ogólnie grupowaniem wg „zamożności”, gdyż uważamy, że jest to pojęcie znacznie szersze mieszczące w sobie poza poziomem życiowym również zasobność rodziny w sprzęty i ubranie, a w wypadku gospodarstw rolnych zasobność w środki produkcji.

Tabela 18

Inwestycje i przyrost majątku w % dochodu osobistego (łącznie z amortyzacją) w 1957/58 r.

Według okręgów rolniczych i grup poziomu życiowego

Grupy poziomu życiowego (Fundusz spoży- cia na 1 człon- ka rodziny rocznie zł)	Okręgi rolnicze						
	I, II i III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
do 3000 zł	28,9	46,9	43,4	34,3	—	38,8	18,0
3000 — 4000 „	26,1	36,3	26,2	26,2	27,1	28,2	22,5
4000 — 5000 „	22,7	31,1	20,7	23,3	22,0	25,0	29,1
5000 — 6000 „	20,4	29,6	22,5	21,3	22,1	23,9	28,5
6000 — 7000 „	22,5	32,0	24,1	19,2	24,9	23,8	30,0
7000 — 8000 „	20,5	31,5	23,9	15,7	24,4	16,1	26,9
8000 — 9000 „	18,8	34,7	23,4	18,3	24,4	23,6	26,5
9000 — 10000 „	15,7	31,7	21,8	21,8	25,9	23,5	23,3
10000 i więcej „	19,0	34,3	25,1	23,0	30,7	26,3	14,0

Uwaga: Okręg I — obejmuje w przybliżeniu woj. Koszalin, Szczecin, Gdańsk,
 „ II — Olsztyn,
 „ III — Zieloną Górę,
 „ IV — Poznań i Bydgoszcz,
 „ V — Warszawę i Łódź,
 „ VI — Białystok,
 „ VII — Wrocław i Opole,
 „ VIII — Katowice
 „ IX — Kraków, Rzeszów, Lublin i Kielce.

Tabela świadczy o tym, że niezależnie od poziomu życiowego rodzin chłopskich udział inwestycji w ich dochodzie wytworzonym jest podobny. Można by nawet sądzić, że poziom życiowy jest wyznaczony koniecznością, możliwością lub zamierzeniem pewnych inwestycji. Zważywszy, że jest to 1957/58 r. kiedy dochody chłopskie kształtowały się na najwyższym poziomie, a pęd do inwestowania zwłaszcza w budynkach

był bardzo znaczny. Dotychczasowe dane dotyczyły gospodarstw o przewadze dochodów z rolnictwa. Ponieważ interesuje nas sytuacja w całym rolnictwie przeto zbadaliśmy również gospodarstwa rolne o przewadze dochodów spoza rolnictwa, wyniki uzyskane dla lat 1954/55—1956/57 wskazywały, że poziom inwestycji i przyrostu majątku w tych gospodarstwach nieco przekraczał lub kształtował się na poziomie podobnym jak w typowych gospodarstwach rolnych do 3 ha, a niekiedy od 3 do 7 ha. Podobne rozeznanie uzyskaliśmy również od inspektorów rachunkowości za lata ostatnie.

Oszacowany przez nas dla całej gospodarki chłopskiej udział inwestycji i przyrostu majątku w dochodzie wytworzonym kształtuje się na poziomie niższym niż to wynikało z ogólnych danych rachunkowości, biorąc pod uwagę większy udział gospodarstw do 3 ha (łącznie z zarobkującymi).

W tab. 19 przedstawiamy porównanie udziału inwestycji i przyrostu majątku w dochodzie osobistym liczonym łącznie z amortyzacją wg gospodarstw prowadzących rachunkowość i wg szacunku IER dla całej gospodarki chłopskiej.

Tabela 19

**Udział inwestycji i przyrostu majątku w dochodzie osobistym
(wraz z amortyzacją) w %, w gospodarstwach prowadzących rachunkowość
i wg szacunku IER dla całej gospodarki chłopskiej**

Źródło	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Gospodarstwa prowadzące rachunkowość	17,1	20,9	21,6	19,9
Szacunek IER	15,8	19,1	20,1	18,3

Nadal zajmujemy się wyłącznie sprawą inwestycji pieniężnych, która budzi zdaje się najwięcej wątpliwości.

Rozpocniemy, jak zwykle, najpierw od materiałów rachunkowości, zestawiając w tab. 20, 21 i 22 wydatki pieniężne na inwestycje ogółem w latach 1952/53—1958/59, szczegółowo wg grup gospodarstw w latach 1955/56—1958/59 i wg kierunków inwestycji w 1957/58 r.

Jak wynika z tablic wartość inwestycji w cenach bieżących każdego roku wzrosła w ciągu siedmiu lat 5,5-krotnie. Jednakże udział tych inwestycji w dochodzie osobistym (liczonym wraz z amortyzacją) wzrósł tylko trzykrotnie. Przełomowymi latami były: 1954/55, a zwłaszcza 1956/57, co jest ogólnie znane. Włącznie do 1958/59 r., jak poziom tak też udział inwestycji rósł, choć w ostatnim roku tempo zostało zahamowane.

W zależności od wielkości obszaru gospodarstw absolutny poziom inwestycji na jedno gospodarstwo wzrastał, jednakże udział w dochodzie osobistym w poszczególnych wielkościach gospodarstw był bardzo podobny, a rozpiętość stosunkowo mała, co zgodne jest z wynikami w tab. 17 i 18.

Odsetek wydatków na inwestycje poczynione na rynku społecznym wzrastał z każdym rokiem. W 1955/56 r. wynosił około 39% podczas gdy w 1958/59 r. — około 53%. Można również stwierdzić, że w miarę wzrostu obszaru gospodarstwa inwestycje zakupione na rynku społecznym rosły. W krańcowych grupach występował dwukrotny wzrost.

Tabela 20

Wydatki pieniężne na inwestycje^a w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w latach 1952/53—1958/59

Lata	Na 1 gospodarstwo w tys. zł	W % dochodu osobistego (wraz z amortyzacją)
1952/53	1,0	5,3
1953/54	1,4	6,7
1954/55	2,2	9,4
1955/56	2,5	8,9
1956/57	3,9	12,4
1957/58	4,9	14,2
1958/59	5,5	15,5

a — Bez inwentarza żywego

Tabela 21

Wydatki pieniężne na inwestycje^a w latach 1955/56—1958/59 w gospodarstwach prowadzących rachunkowość wg wielkości gospodarstw

Wielkość gospodarstw	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
----------------------	---------	---------	---------	---------

Na 1 gospodarstwo w tys. zł

Polska	2,5	3,9	4,9	5,5
do 3 ha	1,8	2,8	3,3	4,6
3 — 7 „	2,4	3,8	4,9	5,4
7 — 10 „	3,1	4,8	5,3	6,3
10 — 14 „	3,6	5,7	6,9	7,7
14 i więcej ha	4,2	7,0	10,6	10,6

Odsetek wydatków na inwestycje w dochodzie osobistym (wraz z amortyzacją)

Polska	8,9	12,4	14,2	15,5
do 3 ha	8,5	11,6	13,1	18,6
3 — 7 „	8,9	12,9	14,8	16,1
7 — 10 „	9,7	12,7	13,4	14,9
10 — 14 „	9,6	13,9	17,3	15,3
14 i więcej ha	9,8	15,0	17,7	17,5

Odsetek wydatków na inwestycje zakupione na rynku uspołecznionym

Polska	38,5	45,2	50,0	52,9
do 3 ha	33,3	37,9	36,4	32,3
3 — 7 „	33,3	46,2	47,5	55,0
7 — 10 „	48,4	48,0	52,1	49,5
10 — 14 „	41,7	50,8	51,7	65,1
14 i więcej ha	47,6	45,8	59,5	62,2

a — Bez inwentarza żywego

Kierunki poczynionych inwestycji zostały opracowane tylko dla 1957/58 r. ze względu na brak pieniędzy i czasu. Ogólnie biorąc około 53% wydatków przeznaczono na budynki, 42% na maszyny i narzędzia, 3% na elektryfikację i przeszło 2% na pozostałe inwestycje. Jednakże kierunek inwestycji ma bezpośredni związek z wielkością gospodarstwa i w miarę wzrostu gospodarstw maleje udział wydatków na budynki, a wzrasta udział maszyn. Udział zakupów poczynionych na rynku uspołecznionym jest podobny przy inwestycjach na budynki i maszyny i wynosi ok. 50%.

Tabela 22

**Wydatki pieniężne na inwestycje^a wg rodzaju inwestycji
w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 1957/58 r.**

Wielkość gospodarstw	Wydatki na inwestycje ogółem	w t y m			
		budynki	maszyny i narzędzia	elektryfikacja	melioracje i inne

Na 1 gospodarstwo w tys. zł

Polska	4,9	2,6	2,0	0,2	0,1
do 3 ha	3,3	2,6	0,6	0,1	0,0
3 — 7 „	4,9	2,9	1,7	0,2	0,1
7 — 10 „	5,3	2,2	2,9	0,2	0,0
10 — 14 „	6,9	2,4	3,9	0,2	0,4
14 i więcej ha	10,6	4,5	5,3	0,7	0,1

Udział w %

Polska	100,0	52,8	41,6	3,2	2,4
do 3 ha	100,0	78,8	18,2	1,7	1,3
3 — 7 „	100,0	59,1	34,8	2,9	3,2
7 — 10 „	100,0	41,2	55,6	2,7	0,5
10 — 14 „	100,0	34,8	56,6	2,4	6,2
14 i więcej ha	100,0	42,8	49,8	6,7	0,7

Odsetek inwestycji zakupionych na rynku uspołecznionym

Polska	50,0	50,0	55,1	59,6	.
do 3 ha	36,4	34,7	33,3	96,4	.
3 — 7 „	47,5	46,7	52,2	57,4	.
7 — 10 „	52,1	51,4	54,7	60,4	.
10 — 14 „	51,7	49,4	57,7	76,5	.
14 i więcej ha	59,5	59,6	63,1	37,7	.

^a — Bez inwentarza żywego

Wskazane w podanych wyżej tabelach proporcje zostały wykorzystane do szacunków ogólnych. Toteż jeżeli porównamy szacunek inwestycji w zależności od ich kierunku i rynku zakupu, wg danych IER i GUS w 1957/58 r. otrzymamy obraz zawarty w tab. 23.

Wyliczenia obejmują zarówno dla danych IER, jak też dla danych GUS rok gospodarczy 1957/58, ponieważ, jak już zaznaczaliśmy kilkakrotnie, były to najbardziej dostępne dane. Dla umożliwienia porównywalności szacunki GUS obliczono jako średnie z lat 1957 i 1958. Nadto do liczb

GUS dodano 2000 mln zł z 4000 mln zł figurujących w nakładach na produkcję w pozycji „remonty” oraz „kupno drobnych narzędzi”. Sprawa ta była już poruszona przy omawianiu inwestycji. Oczywiście sprawę można również odwrócić i od inwestycji szacowanych przez IER odjąć

Tabela 23

Wydatki pieniężne na inwestycje^a wg kierunków inwestowania i rynków zakupu
 Porównanie szacunków IER i GUS w 1957/58 r.
 W milionach zł

Wyszczególnienie	IER	GUS		
		szacunek dotych- czasowy	poprawka IER ^b	ogółem
Wydatki na inwestycje ogółem	11400,0	5678,5	2000,0	7678,5
na rynku uspołecznionym	5700,0	4058,7	2000,0	6058,7
„ „ prywatnym	5700,0	1619,8		1619,8
Budynki	6019,2	3135,8	1000,0	4135,8
na rynku uspołecznionym	3019,2	2151,0	1000,0	3151,0
„ „ prywatnym	3000,0	984,8		984,8
Maszyny	4742,4	2017,7	1000,0	3017,7
na rynku uspołecznionym	2313,0	1607,7	1000,0	2607,7
„ „ prywatnym	2129,4	410,0		410,0
Inne (melioracje, elektryfikacja, sady, szklarnie, inspekty, plantacje trwałe itp.)	638,4	525,0	-	525,0

^a Bez inwentarza żywego.

^b Zmniejszono nakłady na produkcję.

wyżej wymienione 2000 mln. zł. W każdym razie różnica się zmniejsza o tę sumę. Ponieważ większość wydatków inwestycyjnych (70%) wg GUS czyniona jest na rynku uspołecznionym, przeto 2 mld zł dodajemy do wydatków na rynku uspołecznionym, z tego połowę na budynki i połowę na maszyny. Przyjęty podział wynika z sum uwzględnionych przez GUS w nakładach, jest on nieścisły z braku dostatecznego rozeznania. W ten sposób otrzymamy bardzo zbliżone wydatki dokonane na rynku uspołecznionym zarówno w budynkach jak i w maszynach.

Przejdziemy do szczegółowej analizy wydatków pieniężnych na inwestycje w budynkach dokonane na rynku prywatnym, ponieważ różnica w tym przypadku jest duża. Wyniki szacunku podajemy w tab. 24.

Największe pozycje wchodzące w skład wydatków inwestycyjnych na budynki, dokonanych na rynku prywatnym są: robocizna stanowiąca przeszło 37,4% puli wydatków prywatnych i około 20% wydatków w ogóle na inwestycje w budynkach oraz na drewno i deski. Ta ostatnia pozycja wymaga może zastanowienia i rozważenia. W naszych materiałach

nie mamy rozeznania od kogo drewno zostało kupione. W naszych obliczeniach wydatek ten został uwzględniony ponieważ miał miejsce, a waga jego jest duża, około 1 mld zł.

Tabela 24

Wydatki pieniężne na inwestycje w budynkach dokonane na rynku prywatnym w 1957/58 r. w gospodarstwach chłopskich wg szacunku IER

Wyszczególnienie	Struktura w %	w mln zł
Wydatki ogółem	100,0	3000,0
Kamień, piasek i żwir	1,5	45,0
Deski i inne drewno	26,9	807,0
Przetarcie desek	0,9	27,0
Cement i wapno	3,7	111,0
Cegła, pustaki, dachówka	11,1	333,0
Papa i inne pokrycie dachu	4,0	120,0
Przewóz materiałów budowlanych	0,4	12,0
Wyroby żelazne	4,5	135,0
Okna, drzwi, szyby	5,0	150,0
Piece	2,1	63,0
Robocizna	37,4	1122,0
Instalacje elektryczne	1,8	54,0
Pompy i inne instal. do wody	0,5	15,0
Pozostałe	0,2	6,0

Nie przepracowaliśmy szczegółowo wydatków na budynki dokonanych na rynku uspołecznionym, ponieważ wydatki te są z grubsza zgodne w/g obu źródeł, nadto jest to praca ogromnie żmudna, a szczegółowe opracowanie inwestycji i tak przedłużyło o kilka miesięcy ukończenie niniejszego zeszytu.

Analizując w dalszym ciągu wydatki na maszyny i narzędzia przedstawiamy je w/g naszego szacunku w tab. 25.

Tabela 25

Wydatki na maszyny i narzędzia w 1957/58 r. w gospodarstwach chłopskich wg szacunku IER

Wyszczególnienie	Wydatki w %			Wydatki w mln zł		
	ogółem	na rynku		ogółem	na rynku	
		uspołecz- nionym	prywat- nym		uspołecz- nionym	prywat- nym
Wydatki ogółem	100,0	100,0	100,0	4742,4	2613,0	2129,4
Maszyny i duże narzędzia	44,8	65,0	20,0	2124,4	1698,5	425,9
Wozy, sanie, taczki	30,4	17,4	46,3	1440,6	454,7	985,9
Uprząż	4,8	5,3	4,2	227,9	138,5	89,4
Wagi, bańki, ule itp.	2,1	2,4	1,8	101,0	62,7	38,3
Części wymienne i kapitalne remonty	17,9	9,9	27,7	848,5	258,6	589,9

Z ogólnych wydatków na maszyny i narzędzia około 45% zajmowały maszyny i duże narzędzia, 30% wozy, sanie, taczki, 18% części wymienne i kapitalne remonty. Wydatki na maszyny i duże narzędzia dokonywano głównie na rynku uspołecznionym, choć przeszło 400 mln wydano na rynku prywatnym. Były to głównie wszelkiego rodzaju motory, brony i pługi. Wozy w 70% zakupywano na rynku prywatnym. Kapitalne remonty wykonywano w głównej mierze prywatnie, na rynku uspołecznionym raczej dokupywano części wymienne, choć również występowały i kapitalne remonty. Do kapitalnych remontów zaliczono remonty przekraczające 30% wartości maszyny.

Kończąc rozdział inwestycji, którego opracowanie kosztowało wiele pracy, mamy nadzieję, że może się on przydać do szerszego wykorzystania. Pragniemy jeszcze zaznaczyć, że opublikowana ostatnio w wydawnictwie „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” nr 2/1960 praca Jadwigi Marek i Adama Wyderki pt. „Inwestycje w gospodarstwach chłopskich” podaje wyniki badania ankietowego wydatków na inwestycje w 10 000 gospodarstw chłopskich w 80 badanych wsiach w 1956/57 r. (Ankieta o strukturze społecznej wsi).

Jak wynika z obliczeń autorów przeciętnie wydatki na 1 gospodarstwo zbadane w kraju wynosiły 2900 zł (bez kupna inwentarza żywego). Jeżeli przyjmiemy ustaloną przez nas wartość inwestycji dla 1956/57 r. — 9,1 mld zł i podzielimy wymienioną sumę przez 3,3 mln gospodarstw rolnych, to przeciętna na 1 gospodarstwo wyniesie niecałe 2800 zł. Wynik bardzo bliski.

W chwili obecnej przeprowadza się ponownie badania ankietowe wydatków na inwestycje w tych samych wsiach.

Na zakończenie przedstawimy jeszcze obliczenie akumulacji w środkach trwałych na podstawie szacunku IER w oparciu o wydatki na inwestycje. Akumulacja została obliczona przez odjęcie amortyzacji od inwestycji pieniężnych. Wysokość amortyzacji zastosowaliśmy w obu przypadkach wg naszego szacunku wynikającego z proporcji istniejących w gospodarstwach prowadzących rachunkowość.

Tabela 26

**Wyliczenie akumulacji w budynkach i maszynach wg danych IER i GUS
w latach 1955/56—1958/59 w miliardach zł**

Lata	IER			GUS		
	Inwestycje	Amortyzacja	Akumulacja	Inwestycje	Amortyzacja wg IER	Akumulacja
1955/56	6,5	4,8	1,7	2,1	4,8	—2,7
1956/57	9,1	6,1	3,0	3,9	6,1	—2,2
1957/58	11,4	7,0	4,4	5,7	7,0	—1,3
1958/59	12,2	8,2	4,0	6,1	8,2	—2,1

Jak nam wiadomo szacunki amortyzacji wg GUS są zbliżone do naszych szacunków, ponieważ nie są opublikowane nie możemy ich tutaj podawać.

Mimo, iż w dotychczasowych obliczeniach nie uwzględniliśmy amortyzacji, to jednak zjawisko to nie przestało istnieć. Wartość bowiem środków produkcji w ciągu roku zmniejsza swoją wartość początkową wskutek zużycia w trakcie produkcji. Z tych też względów jeżeli uważamy za zbyt wysokie lub też nie możemy policzyć amortyzacji w nakładach na produkcję, to jednak chcąc ustalić rzeczywisty przyrost lub ubytek wartości środków produkcji musi się tę amortyzację uwzględnić, bowiem nie wiemy czy majątek przyrasta czy też nie nadążamy z inwestycjami i następuje dekapitalizacja środków produkcji. Otóż wg naszych wyliczeń w badanych latach bardzo dobrej koniunktury, w rolnictwie następował przyrost środków produkcji. Należy jednak zwrócić uwagę, że pula inwestycji jest bardzo bliska dochodów uzyskanych spoza rolnictwa, jest ona nieomalże identyczna, co nasuwa twierdzenie postawione przez nas już w roku ubiegłym, że gospodarka chłopska inwestuje głównie z dochodów spoza rolnictwa. Świadczy to o tym, że obecny poziom gospodarki chłopskiej nie zapewnia reprodukcji rozszerzonej zwłaszcza przy rosnącej stopie życiowej. Stąd też coraz większe sięganie po dochody spoza rolnictwa. Dotyczy to przede wszystkim gospodarstw do 7 ha, które decydują o wynikach dla kraju. Trudno jednak się zgodzić z ujemnymi wynikami w zakresie akumulacji, jak to wynikałoby ze zbyt niskich wydatków na inwestycje wg danych GUS.

Nie twierdzimy, że oszacowane przez nas wydatki na inwestycje są całkowicie zadowalające, zapewne wymagają dalszych badań, jednakże nie możemy się zgodzić na zbyt niski szacunek GUS świadczący o tym, że w ciągu ostatnich pomyślnych lat w rolnictwie, mieliśmy dekapitalizację środków produkcji. Że produkcja w ciągu ostatnich lat poważnie wzrosła dzięki wyższemu plonom i rozwojowi pogłowia trzody, to sprawa wszystkim znana. Jednakże trudno się pogodzić z faktem, że produkcja mogła aż tak poważnie wzrosnąć przy braku inwestycji w środkach produkcji. Chociażby przyrost pogłowia trzody, bydła a nawet kur wymagał dodatkowych inwestycji w budynkach. Obliczona przez nas kwota 6 mld zł zainwestowanych w budynki w 1957/58 r. dałaby około 150 tys., czyli około 4,5% gospodarstw, które inwestowały w budynki, jeżeli przyjmiemy założenie, że przeciętna wartość nowego budynku wynosiła 40 tys. zł, jak to ocenia PZU w 1957 r. wg oficjalnych cen materiałów budowlanych i robocizny. Jednakże wiemy, że ceny oficjalne są niższe od istniejących w życiu, poza tym nie są tu wliczane materiały i praca własna. Według rozeznania PZU, które instytucja ta uważa za grubo niekompletne, liczba nowo wybudowanych budynków w 1957 r. wynosiła 88 tys., a w 1958 r. — 82 tys. Należy podkreślić, że szacunek IER obejmuje zarówno budynki ukończone w danym roku, jak też rozpoczęte, względnie zgromadzone materiały budowlane oraz kapitalne remonty.

Dochody realne

W rozdziale poprzednim w tab. 9 zostały podane wskaźniki cen przyjęte przez nas do obliczenia dochodów realnych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość. Obecnie zastosujemy te same wskaźniki do obliczeń dla całej gospodarki chłopskiej. Metoda przeliczeń dochodów nominalnych na realne została przyjęta taka sama jak w poprzednim

rachunku, to znaczy przy przeliczaniu przyrostu gotówki zostały zastosowane dwa wskaźniki cen, a mianowicie: jedną trzecią część gotówki przeliczono wg wskaźników cen artykułów i usług zakupywanych, a dwie trzecie — wg wskaźników cen inwestycji. Przyrost zapasów i wierzytelności liczono przy zastosowaniu wskaźników cen produkcji rolnej. Przyrost lub ubytek długów został przeliczony wg wskaźnika cen inwestycji. Wyniki obliczeń podane są w tab. 27 i 28.

Tabela 27

Dochody realne gospodarki chłopskiej w latach 1955/56—1958/59 wg szacunku IER w cenach 1955/56 r.

Wyszczególnienie	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
W mld zł				
Dochód osobisty wraz z amortyzacją	70,7	77,0	77,1	76,5
w tym amortyzacja	4,8	5,0	4,4	5,2
Spożycie ogółem	59,5	64,0	65,5	66,1
„ naturalne	32,2	33,4	32,5	32,3
„ artykułów i usług zakupionych	27,3	30,6	33,0	33,8
Inwestycje i przyrost majątku	11,2	13,0	11,6	10,4
Inwestycje pieniężne	6,5	7,5	7,1	7,8
Przyrost gotówki	2,2	1,8	2,1	1,4
Przyrost wartości stada	1,9	2,9	0,9	1,0
Zapasy artykułów rolnych	0,6	0,6	0,6	—0,3
Wierzytelności i udziały	0,2	0,3	0,6	0,6
Długi	—0,2	—0,1	0,3	—0,1
Rok 1955/56 = 100				
Dochód osobisty wraz z amortyzacją	100,0	108,9	109,1	108,2
„ „ bez amortyzacji	100,0	109,3	110,3	108,2
Spożycie ogółem	100,0	107,6	110,1	111,1
„ naturalne	100,0	103,7	100,9	100,3
„ artykułów i usług zakupionych	100,0	112,1	120,9	123,8
Inwestycje i przyrost majątku	100,0	116,1	103,6	92,9
w tym inwestycje	100,0	115,4	109,2	120,0

Jak wynika z tab. 27 zasadniczy realny wzrost dochodów chłopskich nastąpił w 1956/57 r. W roku następnym dochody podniosły się już minimalnie, o 0,2% a w ostatnim zbadanym roku zmniejszyły się prawie o 1%.

Realny fundusz spożycia wzrastał z roku na rok, choć w ostatnim roku zaledwie o 1%. Zmniejszeniu ulegało spożycie naturalne, natomiast gwałtownie wzrastało spożycie artykułów i usług nabywanych w latach 1956/57 i 1957/58. Jednakże w roku 1958/59 tempo wzrostu znacznie osłabło i wynosiło w stosunku do roku poprzedniego już tylko 3%.

Od 1956/57 r. nastąpił bardzo duży wzrost wydatków na inwestycje, który został częściowo zahamowany w 1957/58 r. wskutek wzrostu cen na artykuły budowlane. Toteż zahamowanie inwestycji wpływało na

zwiększone gromadzenie gotówki, która została zainwestowana dopiero w następnym 1958/59 r. W roku tym więc następuje ponowny duży wzrost wydatków na inwestycje przy znacznym ubytku zapasów gotówki.

Ogólnie biorąc pula inwestycji i przyrostu majątku razem wzięta ulega zmniejszeniu, ponieważ zaznacza się przyrost długów, ubytek zapasu gotówki, ubytek zapasów artykułów rolnych i mały przyrost stada (głównie trzody).

W tab. 28 porównujemy dynamikę dochodów nominalnych i realnych.

Tabela 28

Dynamika dochodów nominalnych i realnych w latach 1955/56—1958/59
wg szacunku IER

Wyszczególnienie		1955/56	1956/57	1957/58	1958/59
Dochód osobisty	nom.	100,0	113,0	121,1	122,2
	realny	100,0	108,9	109,1	108,2
Spożycie ogółem	nom.	100,0	108,6	115,0	118,7
	realne	100,0	107,6	110,1	111,1
„ naturalne	nom.	100,0	103,7	106,2	107,5
	realne	100,0	103,7	100,9	100,3
„ art. i usługi zakupione	nom.	100,0	114,3	125,3	131,9
	realne	100,0	112,1	120,9	123,8
Inwestycje i przyrost majątku	nom.	100,0	136,6	153,6	141,1
	realne	100,0	116,1	103,6	92,9
Wydatki na inwestycje	nom.	100,0	140,0	175,4	187,7
	realne	100,0	115,4	109,2	120,0

V. BUDŻET RODZINY CHŁOPSKIEJ

W poprzednich rozdziałach przedstawiliśmy wytworzony i podzielony dochód bądź w przeliczeniu na 1 gospodarstwo prowadzące rachunkowość, bądź też na gospodarstwo o przeciętnym poziomie gospodarowania, wreszcie uogólnione dane dla całej gospodarki chłopskiej. W tym miejscu pragniemy pokazać, jak kształtował się budżet rodziny prowadzącej rachunkowość oraz domniemanej przeciętnej rodziny chłopskiej. Obliczeń dokonamy na 1 członka rodziny.

Dla szczegółowszego rozpatrzenia zjawiska zaczniemy od podstawowych danych masowych o powierzchni, liczbie gospodarstw oraz ludności rolniczej w kraju, ponieważ chcemy ustalić liczbę osób przypadającą na gospodarstwo według danych masowych.

Według danych GUS:

Użytki rolne w gospodarstwach indywidualnych stanowiły w czerwcu:

1957 r. — 17 425 tys. ha; po odjęciu działek do 0,5 ha, które przypuszczalnie stanowią 90 tys. ha, otrzymamy 17 335 tys. ha

1958 r. — 17 585 tys. ha — 90 tys. ha = 17 495 tys. ha

Liczba gospodarstw chłopskich wynosiła w czerwcu:

1957 r. — 3 338,8 tys. (bez działek do 0,5 ha stanowiących 294 tys.)

1958 r. — 3 424,5 tys. (bez działek do 0,5 ha stanowiących 304 tys.).

Przeciętny zatem obszar użytków rolnych przypadający na 1 gospodarstwo wynosił:

1957 r. = 5,19 ha i 1958 r. = 5,11 ha.

Liczba ludności rolniczej i mieszaney wg szacunku GUS wynosiła w styczniu:

1958 r. — 13 645 tys. minus rodziny pracowników PGR i spółdz. produkcyjnych

około 842 tys. = 12 803 tys.

1959 r. — 13 834 tys. „ jw. ok. 787 tys. = 13 047 tys.

Wynikałoby z podanych liczb, że w latach gospodarczych przypadało na gospodarstwo osób:

1957/58 r. — 3,83

1958/59 r. — 3,81

Według danych rachunkowości przeciętny obszar użytków rolnych na 1 gospodarstwo wynosił:

1957/58 r. — 5,60 ha

1958/59 r. — 5,70 ha

Liczba osób w rodzinie w tych gospodarstwach wynosiła:

1957/58 r. — 4,35

1958/59 r. — 4,44

Mimo, iż przytaczane średnie wyniki z gospodarstw rachunkowych są to średnie arytmetyczne ważone przez rzeczywistą strukturę gospodarstw w kraju (podstawowe obliczenia średnich wyników dokonywane są w podziale na pięć grup wielkości gospodarstw w każdym okręgu rolniczym), to jednak przeciętna wielkość użytków rolnych w gospodarstwach naszych była wyższa od danych masowych w 1957/58 r. o 41 arów, a w 1958/59 r. o 59 arów. Są to dość znaczne różnice, zwłaszcza, że wiążą się z większą liczbą osób w rodzinie.

Jeżeli przeliczymy w gospodarstwach rachunkowych osoby na 1 ha użytków rolnych, a otrzymane wyniki pomnożymy następnie przez obszar użytków rolnych gospodarstw przeciętnych wg danych masowych, to otrzymamy, że przy obszarze użytków rolnych przeciętnego gospodarstwa 5,19 ha w 1957/58 r. będziemy mieli 4,03 osób, a w 1958/59 roku dla obszaru 5,11 ha — 3,99 osoby.

Zestawiając liczbę osób otrzymaną na 1 gospodarstwo wg danych GUS i danych IER widzimy duże podobieństwo:

	IER	GUS
1957/58 r.	4,05	3,83
1958/59 r.	3,99	3,81

W obu porównywanych latach utrzymuje się zbliżona różnica pomiędzy danymi IER i GUS, która wynosi 0,22 i 0,18 osoby na 1 gospodarstwo. Jest rzeczą wiadomą, że wszystkie wyżej przytoczone dane GUS jak: powierzchnia użytków rolnych, liczba gospodarstw, zwłaszcza liczba

ludności rolniczej — są to dane szacunkowe wymagające weryfikacji przez powszechny spis 1960 r. lub jak powierzchnia — przez masowe pomiary. Nadto, naszym zdaniem, liczba ludności mieszanej jest szacowana przez GUS za nisko, jak to wynika z rozeznania IER opartego na badaniach ankietowych z 1957 r., dotyczących społeczno-ekonomicznej struktury wsi. Poza tym otrzymana z materiałów GUS liczba ludności na 1 gospodarstwo dotyczy tylko ludności rolniczej i mieszanej, natomiast w gospodarstwach prowadzących rachunkowość objęto również członków rodziny zamieszkających i żyjących się w gospodarstwach, lecz całkowicie zatrudnionych poza gospodarstwami. Inaczej mówiąc, osoby nie należące ani do ludności rolniczej ani do ludności mieszanej jednakże korzystające z rolnictwa i nawzajem pomagające częściowo w pracy na roli oraz finansowo w nakładach.

Specjalnie dokonane pod tym względem badanie pozwoliło stwierdzić, że w naszych gospodarstwach osoby omawiane wyżej stanowią około 5,6% tzn. około 0,20 osoby. Odliczenie tych osób zbliżyłoby dane IER i GUS całkowicie. Jednakże przy rozważaniach spożycia jak też kształtowania się budżetu rodziny nie możemy całkowicie ignorować omówionego wyżej zjawiska, gdyż dziś na wsi ma ono charakter dość powszechny. Synowie i córki mieszkający z rodzicami pracują w innym zawodzie i nie dają zarobionych pieniędzy do wspólnego gospodarstwa domowego, choć całkowicie są żywieni w tym gospodarstwie, a częściowo są ubierani.

Wyżej podane dłuższe rozważania na temat ludności utrzymującej się z gospodarstw rolnych były niezbędne dla ustalenia przeciętnego budżetu rodziny chłopskiej w przeliczeniu na 1 członka rodziny.

Obecnie porównamy w tab. 29 jak będzie się kształtował fundusz spożycia (budżet) na 1 członka rodziny w gospodarstwach prowadzących rachunkowość, w gospodarstwach o przeciętnym poziomie gospodarowania wg naszych szacunków.

Szacunek IER podano w dwóch wariantach. W I wariantcie uwzględniono taką liczbę osób w gospodarstwach jaka wynikała z danych rachunkowości przy obszarze użytków rolnych w 1957/58 r. — 5,19 ha i w 1958/59 r. — 5,11 ha, to znaczy z osobami nie będącymi ani ludnością rolniczą, ani też mieszaną, a jednak obciążającymi gospodarstwa rolne. Wariant II nie uwzględnia wyżej wspomnianej ludności całkowicie nierolniczej, wskutek czego budżet na 1 członka rodziny wypada wyższy.

Szacunek IER w obu wariantach wynika z podzielenia szacowanego dla ludności gospodarstw indywidualnych funduszu spożycia, bądź jak w wariantcie II — przez liczbę ludności rolniczej i mieszanej, wynikającej z masowych danych, bądź jak w wariantcie I — przez zwiększoną liczbę tej ludności o 0,22 czy też o 0,18 osoby na 1 gospodarstwo, jak to wynikało z danych IER. Fundusz spożycia gospodarstw indywidualnych oszacowano potrącając z ogólnego funduszu spożycia ludności chłopskiej, który w 1957/58 r. wynosił 68,4 mld zł i w r. 1958/59 — 70,6 mld zł, fundusz spożycia przypadający na członków spółdzielni produkcyjnych i na działki do 0,5 ha. Posługując się obliczeniami na 1 ha użytków rolnych możemy ustalić, że fundusz spożycia dla wymienionych dwóch kategorii wynosił zarówno w 1957/58 r. jak i w 1958/59 r. około 1,2 mld zł (dla działek do 0,5 ha około 0,4 mld zł). Zatem fundusz spożycia pozostający dla gospodarstw indywidualnych wynosił 67,2 mld zł w 1957/58 r. i 69,4 mld zł w 1958/59 r. Znaczy to, że do budżetu przypadającego na

głowę doszliśmy od obliczeń masowych, a nie od danych obliczonych z rachunkowości na 1 gospodarstwo. Jak już zaznaczaliśmy na wstępie niniejszej pracy, nie można stosować jednakowej metody do opracowania wyników dla całej gospodarki chłopskiej i dla pojedynczego gospodarstwa. Bowiem to co będzie obciążeniem w poszczególnych gospodarstwach

Tabela 29

Porównanie funduszu spożycia w gospodarstwach prowadzących rachunkowość i w gospodarstwach o przeciętnym poziomie życiowym wg szacunku IER Na 1 członka rodziny w złotych

Wyszczególnienie	Fundusz spożycia ogółem	Spożycie		Udział w % spożycia naturalnego w ogólnym funduszu spożycia	Przeciętna liczba osób w rodzinie	Przeciętny obszar użytków rolnych na rodzinę
		naturalne	artykułów i usług zakupionych			
Gospodarstwa prowadzące rachunkowość						
1957/58 r.	6202	3011	3191	48,5	4,35	5,60
1958/59 r.	6236	3002	3234	48,1	4,44	5,70
Gospodarstwa o przeciętnym poziomie						
Szacunek IER						
I wariant						
1957/58 r.	4964	2482	2482	50,0	4,05	5,19
1958/59 r.	5079	2489	2590	49,0	3,99	5,11
Szacunek IER						
II wariant						
1957/58 r.	5250	2625	2625	50,0	3,83	5,19
1958/59 r.	5319	2606	2713	49,0	3,81	5,11

jest dochodem w rozumieniu całej gospodarki, np. dochody najmu lub inaczej mówiąc nakłady na najem. Toteż budżet obliczony na 1 członka rodziny, gdy się wychodzi z pojedynczego gospodarstwa, będzie niższy niż obliczany na głowę ludności rolniczej i mieszaney z danych wyszacowanych dla całej gospodarki chłopskiej. Różnice są stosunkowo niewielkie, przeto dla zachowania porównywalności z danymi GUS pozostaniemy przy liczbach podanych w tab. 29. Zwłaszcza, że wchodzi tu również w grę spożycie naturalne, które w pojedynczym gospodarstwie jest mniejsze na 1 członka rodziny ze względu na to, iż dokupno artykułów jadalnych u sąsiadów nie zostało przeniesione do spożycia naturalnego, jak też naturalia dla najmu, co zostaje uwzględniane przez nas przy przeliczeniach dla całego rolnictwa.

Liczbę z tab. 29 wskazują, że oba szacunki IER różnią się w 1957/58 r. o około 290 zł, a w 1958/59 r. o 240 zł. Suma 200—300 zł rocznie na osobę jest w skromnym budżecie chłopskim sumą wcale nie małą, toteż

w jakimś stopniu — może połowicznie — należałoby uwzględnić obciążenia rodziny przez ludność nierolniczą, jednakże mogłoby to skomplikować rachunek, przeto przyjmiemy za podstawę do dalszych obliczeń budżet maksymalny, tzn. wariant II.

W tym miejscu należy uczynić sprostowanie do opublikowanych w ubiegłym roku danych dotyczących przeciętnego budżetu gospodarstw chłopskich w tab. 26 (str. 32) i tab. 28 (str. 34), patrz „Dochody gospodarstw chłopskich w latach 1952/53—1957/58”. Dane zawarte w tych tablicach pomyłkowo zostały przeliczone przez niewłaściwą liczbę członków rodziny (zbyt dużą), stąd otrzymany budżet kształtował się na zbyt niskim poziomie.

Udział spożycia naturalnego w budżecie rodziny prowadzącej rachunkowość stanowi w 1957/58 r. — 48,5% a w roku 1958/59 — 48,1%. Wiadome jest, że im niższy budżet rodziny chłopskiej, tym wyższy jest udział spożycia naturalnego w ogólnym funduszu spożycia. Dowodem jest tab. 30, w której zestawiamy wg okręgów rolniczych i grup poziomu życiowego udział spożycia naturalnego w ogólnym funduszu spożycia. Według (tab. 30) naszego rozeznania, spożycie naturalne przy oszacowanym przez nas poziomie budżetu chłopskiego winno wynosić około 49%, zważywszy, że często dane rachunkowe mają zanizzone spożycie naturalne o dokupno u sąsiadów, o naturalia dla najmu, jako że są one liczone bądź w dokupnie, bądź w nakładach.

Tabela 30

Spożycie artykułów jadalnych z własnego gospodarstwa w % ogólnego funduszu spożycia wg okręgów rolniczych i grup poziomu życiowego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 1957/58. r.

Grupy poziomu życiowego (fundu- szu spożycia na 1 członka rodziny w tys. zł)	Ogółem średnia ważona	Okręgi						
		I, II, III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
do 3	57,2	58,8	—	59,4	57,2	—	55,1	55,6
3— 4	52,8	55,2	52,0	51,6	53,4	51,1	53,1	53,0
4— 5	51,0	53,1	52,1	47,2	52,5	49,2	51,7	51,2
5— 6	48,7	49,3	50,4	43,8	50,7	49,2	47,8	49,4
6— 7	46,5	47,3	47,5	41,7	49,0	47,5	45,7	46,6
7— 8	44,5	43,2	45,0	41,5	46,5	48,0	44,1	43,4
8— 9	43,8	43,8	41,7	40,2	43,5	48,8	46,4	41,9
9—10	42,1	42,7	39,7	38,3	40,8	45,9	44,7	42,4
10—11	39,8	40,2	39,3	35,6	36,0	43,0	44,9	39,8
11 i więcej	37,4	37,2	37,6	34,3	—	36,6	40,7	37,8

Nasz pogląd na wysokość budżetu w ogóle, a szczególnie na część budżetu przeznaczoną na zakup towarów i usług różni się znacznie od szacunków GUS w tym zakresie — przeto szczegółowiej przedstawiamy strukturę tych zakupów w tab. 31.

Tabela 31

**Struktura zakupu towarów i usług przez ludność chłopską wg IER
w latach 1957/58 i 1958/59**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa prowadzące rachunkowość		Gospodarstwa o przeciętnym poziomie	
	1957/58	1958/59	1957/58	1958/59
W zł na 1 członka rodziny				
Ogółem zakupy	3191	3234	2625	2713
Artykuły spożywcze	698	761	593	659
Ubiór	1147	1101	987	970
Utrzymanie domu	438	409	341	327
Kultura i oświata	115	125	105	114
Higiena i zdrowie	157	164	137	144
Motocykle i rowery	78	89	58	65
Alkohol i tytoń	201	212	157	168
Wina i dary	114	148	63	92
Inne	243	225	184	174
W %				
Ogółem zakupy	100,0	100,0	100,0	100,0
Artykuły spożywcze	21,9	23,5	22,6	24,3
Ubiór	35,9	34,0	37,6	35,7
Utrzymanie domu	13,7	12,6	13,0	12,1
Kultura i oświata	3,6	3,9	4,0	4,2
Higiena i zdrowie	4,9	5,1	5,2	5,3
Motocykle i rowery	2,5	2,8	2,2	2,4
Alkohol i tytoń	6,3	6,6	6,0	6,2
Wina i dary	3,6	4,6	2,4	3,4
Inne	7,6	6,9	7,0	6,4

Pewnego wyjaśnienia wymagają wydatki na alkohol, które są nieco za niskie. Można się zgodzić, że gospodarstwa prowadzące rachunkowość są zamożniejsze, między innymi i dlatego, że używają mniej alkoholu, z drugiej strony wydatki związane z jedzeniem poza domem (w czasie podróży, na targu itp.) tkwią w rubryce „inne” tam też należy szukać uzupełnienia wydatków na alkohol. Można przypuszczać, że wydatki na alkohol i papierosy mogą wynosić około 250 zł na osobę rocznie. Założenie, że chłopi piją co najmniej tyle ile robotnicy jest chyba niesłuszne, gdyż mają mniej ku temu okazji. Według budżetów robotniczych wydatki na alkohol i tytoń w 1958 r. wynosiły na 1 członka rodziny 415 zł. Na końcu należy zaznaczyć, że struktura wydatków jest zmienna, a zwłaszcza wzrasta z każdym rokiem udział dokupionych artykułów spożywczych. Przeto niesłuszne jest stosowanie stałej w ciągu kilku lat struktury wydatków. Strukturę wydatków pieniężnych na zakup towarów i usług, jak też strukturę całego budżetu w gospodarstwach o przeciętnym poziomie życiowym w 1957/58 r. **przyjęliśmy w naszym szacunku wg struktury budżetu gospodarstw prowadzących rachunkowość w gru-**

pie poziomu życiowego od 5 do 5,5 tys. zł na 1 członka rodziny, ponieważ ogólny fundusz spożycia wynosił 5250 zł. Jak już zaznaczaliśmy, materiały rachunkowe za ten rok są opracowane również w/g grup poziomu życiowego. Dla roku zaś 1958/59 przyjęto zbliżoną strukturę budżetu, ponieważ ogólny fundusz spożycia różnił się stosunkowo nieznacznie od funduszu z 1957/58 r. Zmiany zatem, które zaznaczały się w ogólnych wynikach gospodarstw prowadzących rachunkowość w 1958/59 r. w porównaniu do 1957/58 r. przeniesiono na budżet gospodarstw o przeciętnym poziomie życiowym.

W tabelach 32 i 33 podajemy całkowity fundusz spożycia i jego strukturę w gospodarstwach prowadzących rachunkowość, w gospodarstwach o przeciętnym poziomie życiowym w/g szacunku IER. Wartość spożycia naturalnego w tych obliczeniach przyjęto w/g cen zużycia wewnętrznego, zbliżonych do cen skupu ponadobowiązkowego.

Tabela 32

**Fundusz spożycia w chłopskich gospodarstwach domowych w 1957/58 i 1958/59 r.
wg danych IER
Na 1 członka rodziny w zł**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa prowadzące rachunkowość		Gospodarstwa o przeciętnym poziomie	
	1957/58	1958/59	1957/58	1958/59
Fundusz spożycia ogółem	6202	6236	5250	5319
w tym: spożycie naturalne ^a	3011	3002	2625	2606
Artykuły spożywcze	3507	3565	3092	3144
z własnego gospodarstwa ^a	2809	2804	2499	2485
z kupna	698	761	593	659
Ubiór	1193	1144	1013	995
w tym: z własnego gospodarstwa ^a	46	43	26	25
Utrzymanie domu	462	429	357	338
w tym: z własnego gospodarstwa ^a	24	20	16	11
Kultura i oświata	115	125	105	114
Higiena i zdrowie	157	164	137	144
Motocykle, samochody, rowery	78	89	58	65
Alkohol i tytoń	201	212	157	168
Wiana i dary	246	283	147	177
w tym: z własnego gospodarstwa ^a	132	135	84	85
Inne	243	225	184	174

^a — W cenach zużycia wewnętrznego.

Przejdziemy do ostatniego etapu obliczeń, to jest do porównania budżetu rodziny chłopskiej i robotniczej. W tym celu spożycie naturalne rodzin chłopskich powinno być obliczone w cenach detalicznych w/g których robotnik kupuje artykuły jadalne. Obliczenia dokonano w tab. 34.

Dla podstawowych produktów rolnych, które są brane z gospodarstwa na użytek rodziny, obliczyliśmy wskaźnik, który posłużył do podniesienia ogólnej wartości spożycia naturalnego w gospodarstwach prowadzących

rachunkowość w latach 1957/58 i 1958/59. W 1957/58 r. spożycie naturalne wyrażone w cenach detalicznych jest wyższe o 36%, natomiast w 1958/59 r. o 40%. Gospodarstwa o przeciętnym poziomie życiowym wymagają zwiększenia wartości spożycia naturalnego o podobny procent.

Tabela 33

**Struktura funduszu spożycia w chłopskich gospodarstwach domowych
w 1957/58 i 1958/59 r. wg danych IER w %**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa prowadzące rachunkowość		Gospodarstwa o przeciętnym poziomie	
	1957/58	1958/59	1957/58	1958/59
Fundusz spożycia ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym: spożycie naturalne ^a	48,5	48,1	50,0	49,0
Artykuły spożywcze	56,5	57,2	58,9	59,1
z własnego gospodarstwa ^a	45,3	45,0	47,6	46,7
z kupna	11,2	12,2	11,3	12,4
Ubiór	19,2	18,4	19,3	18,7
w tym: z własnego gospodarstwa ^a	0,7	0,7	0,5	0,5
Utrzymanie domu	7,4	6,9	6,8	6,4
w tym: z własnego gospodarstwa ^a	0,4	0,3	0,3	0,2
Kultura i oświata	1,9	2,0	2,0	2,1
Higiena i zdrowie	2,5	2,6	2,6	2,7
Motocykle, samochody i rowery	1,3	1,4	1,1	1,2
Alkohol i tytoń	3,3	3,4	3,0	3,2
Wiana i dary	4,0	4,5	2,8	3,3
w tym: z własnego gospodarstwa ^a	2,1	2,1	1,6	1,5
Inne	3,9	3,6	3,5	3,3

a — W cenach zużycia wewnętrznego.

Zestawione w tab. 35 budżety chłopów i pracowników zatrudnionych w przemyśle nie uwzględniają podatków i składek, gdyż w gospodarstwie rolnym podatki te mają inny charakter, poza tym włączenie tych pozycji, którymi faktycznie się nie dysponuje zniekształca obraz porównywanych budżetów. Przyjęte dla porównania budżety pracowników w przemyśle pochodzą z danych GUS i dotyczą 1958 r., późniejsze dane na razie nie zostały opublikowane.

Budżet robotniczy jest wyższy od budżetu gospodarstw prowadzących rachunkowość o około 20%, natomiast w porównaniu do gospodarstw o przeciętnym poziomie życiowym — o około 40%. Sądzymy, że budżety robotnicze są zbyt optymistyczne i mamy wątpliwości co do ich reprezentatywności. Sądzić należy, że gdyby objęto robotników niewykwalifikowanych, w mniej atrakcyjnych niż dotychczas gałęziach pracy, efekt byłby nieco inny. Spożycie artykułów jadalnych w gospodarstwach robotniczych kształtuje się na poziomie gospodarstw prowadzących rachunkowość, natomiast wyższe jest od gospodarstw chłopskich o poziomie przeciętnym o około 10%. Pozostałe pozycje budżetów różnią się w sposób zasadniczy. Różnica ta związana jest z koniecznością inwestowania

Tabela 34

Obliczenie wartości spożycia naturalnego w cenach detalicznych rynku uspołecznionego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 1957/58 i 1958/59 r.

Wyszczególnienie	1957/58 r.				1958/59 r.				
	Spożycie naturalne na 1 członka rodziny	Ceny w zł		Wartość ogólna w zł w/g cen	Spożycie naturalne na 1 członka rodziny	Ceny w zł		Wartość ogólna w zł w/g cen	
		zużycia wewnętrznego	detaliczne			zużycia wewnętrznego	detaliczne		
Mąka pszenna	52 kg	5,00	6,70	260	348	5,20	6,70	260	335
Mąka żytnia	72 "	3,00	3,00	216	216	2,80	3,00	185	198
Ziemniaki	231 "	0,70	1,10	162	254	0,75	1,24	161	265
Warzywa	79 "	0,70	1,48	55	117	1,10	2,14	88	171
Owoce	41 "	2,00	9,10	82	373	1,00	5,83	71	414
Mleko	250 ltr.	2,30	2,50	575	625	2,30	2,50	570	620
Masło	5,4 kg	50,00	70,00	270	378	50,00	70,00	270	378
Śmietana	8,9 ltr	12,50	17,33	111	154	12,50	17,33	120	166
Jaja	188 szt.	1,30	2,00	244	376	1,45	2,10	280	405
Mięso	27 kg	18,00	27,00	486	729	19,50	27,00	511	707
Śłonina i smalec	8,3 "	28,00	27,00	232	224	29,00	27,00	232	216
Ogółem	x	x	x	2793	3794	x	x	2748	3875

w warsztat rolniczy chociażby dla utrzymania dotychczasowego poziomu produkcji, a jak wiadomo, produkcja ta w ostatnich latach wykazywała tendencję rozwojową. Nadto chłop musi zadbać o mieszkanie dla swojej rodziny, które buduje własnym wysiłkiem i kosztami wyrzeczenia się innych wydatków, np. na ubranie itp.

Tabela 35

**Porównanie funduszu spożycia w gospodarstwach domowych chłopów^a
i pracowników zatrudnionych w przemyśle
Na 1 członka rodziny rocznie**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa prowadzące rachunkowość		Gospodarstwa o przeciętnym poziomie życiowym		Pracujący w przemyśle w 1958 r.		
	1957/58	1958/59	1957/58	1958/59	robotnicy	pracownicy	
						inżynierojno-techniczni	administracyjno-biurowi

w złotych

Fundusz spożycia ogółem	7287	7436	6195	6361	8939	10885	9950
Artykuły spożywcze	4518	4686	3992	4138	4576	5000	4854
Ubiór	1211	1161	1022	1005	1747	2015	2016
Utrzymanie domu	471	437	363	342	849	1133	1019
Kultura i oświata	115	125	105	114	415	659	471
Higiena i zdrowie	157	164	137	144	290	473	395
Alkohol i tytoń	201	212	257	268	415	435	340
Motocykle i rowery	78	89	58	65	647	1170	855
Wiana i dary	293	337	177	211			
Inne	243	225	84	74			

w %

Fundusz spożycia ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Artykuły spożywcze	62,0	62,6	64,4	65,0	51,2	45,9	48,8
Ubiór	16,6	15,6	16,5	15,8	19,6	18,5	20,3
Utrzymanie domu	6,5	6,0	5,9	5,4	9,5	10,4	10,2
Kultura i oświata	1,6	1,7	1,7	1,8	4,6	6,1	4,7
Higiena i zdrowie	2,2	2,2	2,2	2,3	3,3	4,3	4,0
Alkohol i tytoń	2,7	2,8	4,1	4,2	4,6	4,0	3,4
Motocykle i rowery	1,1	1,4	0,9	1,0	7,2	10,8	8,6
Wiana i dary	4,0	4,7	2,9	3,3			
Inne	3,3	3,0	1,4	1,2			

^a Artykuły z własnego gospodarstwa obliczono wg cen detalicznych.

Zainteresowanie sprawą warunków bytu i poziomu życiowego ludzi pracujących w różnych zawodach znalazło wyraz w szeregu badań podjętych w ostatnich latach, głównie przez Związki Zawodowe. Przytoczymy wyniki dwóch badań tego typu.

Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych PKP Zarząd Główny, Wydział Ekonomiczny, wydał w 1959 r. „Wyniki wstępnych badań ankietowych w zakresie warunków bytowych rodzin pracowników PKP”. Badania dokonano w grudniu 1958 r. drogą ankiety. Zbadano 6760 rodzin, których wybór dokonano metodą losową, stosując trzystopniowe losowanie. Z ogólnej masy rodzin 1521 tzn. 22,5% miało bądź działki, bądź gospodarstwa rolne. Przeciętny obszar wynosił 0,94 ha na rodzinę posiadającą ziemię. Średni miesięczny dochód pieniężny w rodzinach nie powiązanych z rolnictwem wynosił 483 zł na członka rodziny, a dla rodzin powiązanych z rolnictwem 395 zł. Liczba osób w rodzinie wynosiła w gospodarstwach nie powiązanych z rolnictwem — 3,83; natomiast powiązanych z rolnictwem — 4,64. Nie wiemy, w jaki sposób obliczono dochody rodzin powiązanych z rolnictwem, przeto do wyników uzyskanych dla tych rodzin odnosimy się z rezerwą, gdyż wyszacowanie dochodu z działki bądź gospodarstwa jest sprawą niełatwą i niejednorazową. Zdajemy sobie również sprawę, że jednorazowe ustalenia drogą ankietową mogą zawierać sporo nieścisłości. Mimo tych zastrzeżeń dają jednak pewien obraz sytuacji wśród pracowników PKP. Ankieta daje dużo interesujących wyników na temat warunków pracy, warunków mieszkaniowych i komunikacyjnych. Wnikliwy i naukowy sposób opracowania materiału przez zespół pracowników, współpracujących z Instytutem Gospodarstwa Społecznego, pod kierunkiem mgra Andrzeja Lusz-niewicza, budzi zaufanie do otrzymanych wyników.

Związek Nauczycielstwa Polskiego, Zespół Badań Warunków Bytu i Pracy Nauczycieli, wydał w grudniu 1957 r. w zeszycie 4, publikacji „Warunki bytu i pracy nauczycieli” pracę pt. „Badania wstępne budżetów rodzin nauczycielskich”. Badaniem objęto nauczycieli szkół podstawowych i średnich z całego kraju, ogółem 145 rodzin, w miastach 51 i na wsi 94. Badania dokonano metodą ankietową, rozsyłając do wybranych rodzin ankiety w miesiącach marcu, kwietniu, maju i czerwcu. Uzyskane zatem wyniki dotyczą okresu czterech miesięcy 1957 r.

Materiał został opracowany przy współudziale pracowników naukowych Instytutu Gospodarstwa Społecznego. Wysokość przeciętnego funduszu spożycia wynosiła miesięcznie na 1 członka rodziny 608 zł; dla miast — 702 zł i dla wsi 560 zł. Podobnie jak przy budżetach kolejarzy mamy wątpliwości co do prawidłowego obliczenia budżetu nauczycieli na wsi. Sądzimy, że i tu również nie zostały w sposób należyty uwzględnione dochody z działek rolnych, które często nauczyciele posiadają. Zwłaszcza, że udział wyżywienia w budżecie nauczycieli miejskich stanowi 40,9%, gdy u nauczycieli wiejskich tylko 36,1%. Jednakże zgodnie z prawem Engla im niższy jest poziom życiowy, tym wyższy udział wyżywienia w budżecie. Mogą tu również wchodzić w grę inne ceny nabywania produktów na wsi i w mieście, jak też częstokroć otrzymywane od rodziców uczniów prezenty w postaci artykułów żywnościowych oraz produkty uzyskiwane z wymienionych już działek rolnych. Dochody te zapewne nie zostały ujęte. Otrzymane wyniki dla nauczycieli w miastach wydają się dość realne.

Nie możemy niestety w chwili obecnej zdobyć wyników badania poziomu życiowego włókniarzy łódzkich, przeto zestawimy obok siebie posiadane dotychczas wyniki z różnych źródeł.

W przedstawionym zestawieniu nie podajemy wyników dla nauczycieli na wsi, których budżet na głowę wynosił 560 zł oraz dla kolejarzy powiązanych z rolnictwem, których budżet wynosił 395 zł, ponieważ nie jesteśmy pewni, czy te budżety zostały poprawnie ujęte.

Tabela 36

Fundusz spożycia na 1 członka rodziny miesięcznie w zł w różnych grupach ludności

Wyszczególnienie	Źródło	Rok badania	Fundusz spożycia w zł
Pracujący w przemyśle:			
robotnicy	GUS	1958	745
pracownicy inżynier.-techn.	"	"	907
" administr.-biurowi	"	"	829
Nauczyciele w miastach	ZNP	1957	702
Pracownicy PKP			
(rodziny nie powiązane z rolnictwem)	ZZPK	1958	483
Gospodarstwa chłopskie prowadzące rachunkowość	IER	1957/58	607
Gospodarstwa chłopskie prowadzące rachunkowość	"	1958/59	620
Gospodarstwa chłopskie o poziomie przeciętnym	"	1957/58	516
Gospodarstwa chłopskie o poziomie przeciętnym	"	1958/59	530

Obecnie przejdziemy do przedstawienia budżetów rodzinnych w niektórych krajach świata. Niestety materiały o budżetach rodzin chłopskich są bardzo skromne. Wykorzystamy przede wszystkim pracę wydaną w 1959 r. przez Komitet do Spraw Rolnictwa, Europejskiej Komisji Ekonomicznej w Genewie (współpracującej z FAO), pod tytułem „Elastyczność wydatków na artykuły żywnościowe w stosunku do dochodów”. Autorem pracy jest L. M. Gorë, pracownik FAO.

Z cytowanej pracy wynotowaliśmy dochody ludności rolniczej i nierolniczej dla krajów, które prowadziły budżety rodzin rolniczych, aby zestawić poziom życiowy tych rodzin.

Przedstawione dane wskazują, że w porównywanych krajach poziom życiowy rodzin robotniczych miejskich jest przeważnie o około 40% wyższy niż rodzin rolniczych. Wyjątkowo dużą rozpiętość, która zaznacza się w Norwegii, należy chyba tłumaczyć tym, iż są to rodziny robotników zatrudnionych przy połowach ryb, a wskutek tego wysoko płatnych. Przypominamy, że budżet rodziny robotniczej wg badania GUS jest wyższy od budżetu rodziny chłopskiej o przeciętnym poziomie życiowym (oszacowany przez IER) o 39%. Należy również przypomnieć, że szacunek nasz oparty został na założeniach maksymalnych.

Kończąc rozdział przytaczamy jeszcze kilka uwag zaczerpniętych z pracy prof. dr Józefa Okuniewskiego, której tytuł brzmi: Intensivierung und Produktivitätssteigerung in den Landwirtschaft Dänemarks und der Bundesrepublik Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg”.

Tabela 37

**Porównanie funduszu spożycia ludności rolniczej i nierolniczej w niektórych krajach
Na głowę ludności w dolarach rocznie**

Kraj	Rok	Ludność	Fundusz spożycia w dolarach	Fundusz spożycia ludności nierolniczej w % fundu- szu spożycia ludności rolniczej
USA	1955	Wiejska rolnicza	1035	
		„ nierolnicza	1134	110
		Miejska	1504	145
Norwegia	1954	Rolnicza	561	
		Robotnicy w Oslo i Bergen	996	178
Włochy	1953	Rolnicza na południu	312	
		Nierolnicza na południu	427	137
		Rolnicza północnej centralnej części	440	
		Nierolnicza północnej centralnej części	625	142
Japonia	1951/2	Rolnicza	202	
	1952	Robotnicy miejscy	243	120
		„ w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców	285	141

Prof. Okuniewski przytacza na podstawie źródeł duńskich, że w Danii w 1955/56 r. robotnik w mieście zarabiał 10 500 koron rocznie, podczas gdy rodzina chłopska na gospodarstwie do 10 ha osiągała dochód 8000 koron. Dopiero gospodarstwa od 10 do 20 ha miały dochód zbliżony do robotniczego, który wynosił 10 878 koron na rodzinę.

Badania dochodów małych gospodarstw (zapewne również do 10 ha, dopisek autora), w Niemieckiej Republice Federalnej według prof. Okuniewskiego wykazują, że w 1956/57 r. wynosiły one poniżej 3000 marek, a przy ekstensywniejszym wykorzystaniu ziemi, tylko nieco więcej niż 2000 marek na osobę dorosłą w pełni zatrudnioną. Wskazuje to, że dochód z pracy w tych gospodarstwach wynosi od 50% do 60% wynagrodzenia robotnika w przemyśle. Tylko w dużych gospodarstwach osiąga się poziom wynagrodzenia robotników w przemyśle, a nawet się go przekracza. W związku z tym gospodarze małych gospodarstw i najemni robotnicy rolni, którzy osiągają niskie dochody w rolnictwie, przenoszą się do innych gałęzi pracy.

Indywidualna gospodarka w Polsce podlega w dużym stopniu tym samym prawom co i w krajach kapitalistycznych. Toteż rozpiętość pomiędzy dochodami robotników i chłopów powoduje i w Polsce to samo zjawisko opuszczania wsi.